

AZ 1914. ÉVI HADJÁRAT SZERBIA ÉS MONTENEGRO ELLEN.

(Első közlemény.)

I.

A háború előzményei. A háború előkészítése.

Oroszország Nagy Péter cár óta nem szűnő hagyományos terjeszkedési főrekvése valamely nyílt tenger felé, e század elején az orosz-japán háborút eredményezte.

Ennek az orosz birodalomra nézve szerencsétlen vége a cári kormány figyelmét a „távoli Keletről“ ismét Konstantinápoly, a tengerszorosok és a Balkán felé irányította. Védnöki szereplése a déleurópai szláv népek és országok felett, mászóval a „pánszlávizmus“, így új életre kapott. Főfigyelme két mindig engedelmes kedveltjének, Szerbiának és Montenegrónak szólott, jól tudva, hogy mindkettőjük titkos vágya az, hogy az Adria keleti partját és Bosznia-Hercegovinát az Osztrák-magyar monarchia rovására megszerezze.

Szerbia a múlt század 80-as és 90-es éveiben, Montenegro a háború kitöréséig, határozottan osztrák-magyarbarát politikát folytatott. Nem is szólva arról, hogy 1885-ben a győzedelmes bolgárokat, csak a monarchia erélyes fellépése tartotta vissza Belgrád megszállásától, Szerbiát, e kicsi és még a kultúra gyermekkorát élő országot, minden érdeke természetesen a hatalmas szomszédra utalta. Az Obrenović-dinasztia legyilkolása után, 1903-ban, a Karagyorgyevic-család került a trónra.¹

A Karagyorgyevic-családdal nemcsak az ország bel-, hanem külpolitikája is gyökeresen megváltozott, azaz az utóbbi teljesen orosz mederbe terelődött. Hisz nyilvánvaló volt, hogy I. Petár király csakis Oroszország erkölcsi és anyagi támoga-

¹ Nem éreketlen, hogy annak idején angol lapok vetették fel azt a tervet, nem volna-e célszerű, ha az Osztrák-magyar monarchia megszállaná Szerbiát!? Főlelevenítjük e helyen azt a tényt is, hogy a gyilkosság után Nagy-Britannia éveken át nem tűrte Szerbia követét az angol udvarnál.

tásának köszönhette trónrajutását. De nem kis szerepet játszottak az úgynevezett „délsláv kérdés“ fejlődésében a családi összeköttetések is. Petár felesége Nikitának, Montenegro fejedelmének, volt lánya, azonkívül még az olasz királyt és két befolyásos orosz nagyherceget is vejének mondhatott Nikita király.

Orosz protektorátus alatt, melyben nagy szerepe volt a „guruló rubel“-nek, megindult az a szívós, céltudatos propagandamunka, amelynek célja az összes délslávoknak Szerbia jogára alatt való egyesülése és egy államba, „Nagy-Szerbiába“ való tömörülése, az Osztrák-magyar monarchia kárára! Ez az agitáció, propaganda és aknamunka alig jutott a nagyvilág tudomására, sőt Ausztria-Magyarországban sem tulajdonítottak valami nagy fontosságot a kis szomszéd látszólag ártatlan csínyjeinek.

Azonban 1908 őszén, az úgynevezett „annexió-s válság“ idején, lehullott az álarc és Szerbia most minden tartózkodás nélkül leleplezte, hogy politikai vágyának célja Bosznia-Hercegovina és a tengerpart. Egyben nyilvánvaló lett, hogy a szerb nép egy nagy része, melynek élén Györgye herceg, a trónörökös áll, ádáz gyűlölettel van eltelve a szerintük már nem életrevaló monarchia ellen.

A volt monarchia vezetőinek higgadtsága, a féltett világbéke fenntartása érdekében, a háborús veszélyt megszüntette, mértékadó katonai személyiségeink nagy sajnálatára. Ebben az időben t. i. a katonailag még fel nem készült Szerbiával egy úgynevezett „büntető expedíció“ formájában végezhetünk volna.

Az 1912—13. évi Balkán-háborúba, bár újabb válságot hozott, nem sodródtunk bele, semlegesek maradtunk, — de tekintélyünk kárára! Győzedelmes déli szomszédjaink, különösen Szerbia, területi nyereségen kívül, olyan katonai és erkölesi fölényre tettek szert, mely önbizalmukat szinte a végletekig fokozta. Minden józanul ítélő, nyíltszemű, katona és politikus előtt nyilvánvaló lett, hogy a délsláv-kérdés liquidálása, — ami a Szerbiával való fegyveres leszámolással egyenlő —, elkerülhetetlen.² Az osztrák és főleg a magyar kormány által foganatosított vám- és egyéb megszorítások a helyzetet még inkább kiélesítették.

² Dr. Bogičević, Szerbia volt berlini nagykövete emlékiratában, a Szerbiában akkor uralkodó felfogást igen találóan jellemzi: „— Szerbia sikerei által erkölcsileg emelve, egy győzedelmes, erős és jól szervezett hadseregre támaszkodva, az összes slávok, de különösen a monarchia délslávjainak rokonszenvével számítva, azt hitte, hogy minden tényező a mellett szól, hogy egyhuzamban a monarchia ellen is támadólag lépjen fel.“

Oroszország tudtával és beleegyezésével³ a monarchia ellen irányított, alig titkolt propagandamunka, — újságok, gyűlések, egyesületek révén, élén a hírhedt „Narodna Odbrana“-val — újabb és fokozottabb erővel folyt. Ennek, a végül már izzó szenvedéllyel és lázas gyűlölettel vívott élet-halál harcnak, mely ellen a monarchia azonban alig védekezett, szinte természetszerű, dramatikus befejezése volt a trón-örökös-pár meggyilkolása, a szerbek „Vidovdan“ — Szent Vitus — napján!

Mivel a gyilkosság tervezésének számai szerb hivatalos körökbe vezettek, a monarchia végre erélyes lépésre határozta el magát és a vizsgálat befejeztével, 1914 július 23-án — tehát egy hónapra a véres tett elkövetése után — diplomáciai jegyzéket adott át Szerbiának, melynek elfogadását, minden kertelés nélkül, 48 órán belül követelte.

A szerb kormány Oroszország biztatására, — főként Hartwig orosz követ állandó uszítására — július 25-én, miután előzőleg az általános mozgósítást rendelte volt el, az osztrák-magyar jegyzéket visszautasította, mire nálunk is elrendelték a részleges mozgósítást.

Az uralkodó és a kormány ilyen elhatározása az egész monarchiában, de különösen Magyarországon, osztatlan, sőt zajos elismerést keltett. Az utolsó évek állandó feszültsége már tűrhetetlenné vált; minden nagyhatalmi és presztizs-kérdésen kívül is, lehetetlen volt egy ilyen veszedelmes tűzfészket határunk mellett tovább eltűrni.

II.

Szerbia katonaföldrajzi méltatása.

1. A térszín alakulása.

Szerbia legnagyobbbrészt hegyvidék. Nyugat-Európa egyéb hegyes országaitól főleg abban különbözik, hogy a helyenkint előforduló karszttól eltekintve, nagy területeit sűrű, nehezen járható erdők borítják, s hogy a lapos részek, különösen a folyók mentén, sem igen járhatók és hogy az úthálózat nem kielégítő. A legmagasabb emelkedések az ország déli részében terülnek el, innen észak felé magasságuk csökken. A délebbre fekvő részekben, az azokon való áthatolás esetén, a csapatoknál a hegyi fölszerelés elkerülhetetlen.

Tagolás és térszínalakulás szempontjából a Drina, Száva,

³ Pašić audienciája a cárnál, 1914 elején, mely alkalommal az utóbbi tudomásul vette Szerbia nagyravágyó terveit és támogatását ígérte meg. (Szintén Bogičević adatai.)

Duna, Nagy- és Nyugati-Morava mélyedése által határolt országrész, földrajzi egységet alkot és ez nagyjában az 1914. évi háború hadművelleti területe. Figyelmünk ennél fogva, első- sorban Északnyugat-Szerbia felé fog irányulni. A Drinától a Nagy- és a Nyugati-Morava szögletéig délnyugati irányban húzódnak ennek a területnek a legmagasabb emelkedései, közép-, sőt alpesi hegység jellegű, zord és erdős, kevéssé lakott és természeti forrásokban szegény hegyláncolatok. Úttalan, nehezen járható, alig áttekinthető, részben sziklás, részben sűrű erdőkkel fedett, mélyen bevágott völgyeivel és szakadékaival, nehezen lebírható, *nagyobb egységek működésére kevéssé alkalmas térszín.*

Ennek a hegyvidéknek északi nyúlványai a Száváig és a Dunáig terjednek. Ez a rész igen termékeny, jól járható és jó úthálózatú, *nagyobb egységek hadműveleteit elősegítő* alacsonyabb hegy- és dombvidék.

A szóbanforgó területnek legfontosabb síkterületei ezek:

1. A Mačva. A Drina és Száva szögletét foglalja el, nagyjában Šabác és Lješnica között, Szerbiának a legtermékenyebb és leggazdagabb vidéke. Jellege: nagykiterjedésű mocsarak, számtalan keresztül-kasul futó holt ággal és vízfolyással; füzesek, facsoportok és sűrűn művelt földek (kukoricások): korlátolt áttekintés; a néhány műúttól eltekintve a járhatóság is eléggé korlátolt, úgyhogy katonai szempontból *nehezen áthatolható és nagyobb egységek alkalmazására kevéssé alkalmas* terület.

2. A Száva-Kolubara lapálya Ušće és Obrenovac között és a Makis mocsarak vidéke hasonló jellegű, javarészt mocsaras, erdős, alig járható és alig áttekinthető terület.

3. A Kolubara völgye már Valjevo, de különösen Lajkovac alatt, nem a folyó víztömege, hanem iszapos medre, sok ága és mocsaras partjai miatt — a völgy helyenkint 8—10 km széles! — *nehéz katonai akadály* számba megy.

4. A Morava völgye az országot észak-déli irányban átszelő egyetlen mélységvonal, a legjobb és legszámosabb közlekedési vonallal, — Szerbia legkultúráltabb és legfontosabb része. Nyugat-keleti irányban, vagy fordítva, úgy maga a folyó, mint mocsaras partvidéke azonban katonai akadályt képez.

2. Vízrajzi viszonyok.

a) A Drina: úgy vízmennyisége, mint meder- és völgyalkotása folytán számottevő katonai akadály. Višegrádtól lefelé sehol sincsen többé áthidalva. Nem hajózható. Szélessége Zvornikig 100—200 m, később 300 m is; mélysége 1.50—3 m; sebessége 2.20 m. Partjai magasak és legnagyobb részben sziklá-

sak; a keleti völgyoldal átlag az uralgó, ami minden átkelést a bal (saját) partról megnehezít.

b) A Száva: a számbajövő térszínen mindenképen nagy és fontos akadály; át nem gázolható; hajózható. Csak Zimony és Belgrád között van rajta vasúti híd, mely azonban gyalogszerrerrel is járható. Partjai, különösen bal oldalon igen mocsarasak, úgyhogy a folyó északról nehezen közelíthető meg. Ugyancsak a bal parton nagy kiterjedésű, gondozott tölgyesek terülnek el. Szélessége 300—700 m, mélysége 2·5—9 m; medre iszapos vagy homokos; sok sűrűen benőtt sziget tarkázza. Töltéseket és védőgátakat mindkét oldalon találunk. Az átkelési viszonyok harcászati szempontból átlag nem előnyösek; a jobb (szerb) part az uralgó.

c) A Duna: hatalmas, Szerbia felé sehol át nem hidalt akadály. Szélessége 600—1200 m, a pancsovai szigeteknél 3000 m; mélysége 4—20 m; sebessége 1 m, áradás idején 2·3 m. (A „Kazán“-ban a legkeskenyebb hely 170 m, a mélysége itt 46 m, sebessége 4—5 m.)

Hajózás. A személy- és áruforgalmat békében — az egész Dunán és hajózható mellékfolyóin — a különböző bel- és külföldi hajóstársaságok, kereken 400 gőzössel és több mint 1000 uszályal bonyolították le. A hajózást a zátonyok (különösen az Al-Dunán) és a „Košava“ nevű, igen heves „alsó“ szél akadályozzák.

A volt cs. és kir. Duna-flottilla a háború elején 6 (építési éveinek megfelelő különböző típusú) monitorból és 6 őrnaszádból állott; fegyverzetük összesen 12 löveg, köztük 2 tarack.

Az átkelés a szóbanforgó szakaszon mindvégig igen nehéz: elsősorban a hatalmas víztömeg miatt, másodsor azért, mert a magyar part sok helyen mocsaras és ennél fogva igen bajosan közelíthető meg és végül, hogy a déli (szerb) part átlag az uralgó. Osztrák-magyar támadás szempontjából ennek a szakasznak a legfontosabb része a Pancsova és Kevevéra közötti térszínszakasz. Egyrészt mert innnen érhető el leggyorsabban úgy Belgrád, mint a Morava völgye, másrészt mivel a monarchiából három vasútvonal vezet ide, az úthálózat igen kifejlett és a gazdag délvidék jó elszállásolási és élelmezési viszonyainál fogva, nagyobb csapatösszegek felvonulására és készentartására is igen alkalmas.

Kiemelendő még a Duna és Száva fontossága, mint szállító és pótló vonal is.

3. Menetvonalak és vasutak.

Szerbiát az Osztrák-magyar monarchiával csak egy vasútvonal kötötte össze a Száván át. Szerbia vasúti hálózata különben is igen szegényes; kettősvágányú vonala nincsen. A fő-

vonala Belgrád—Niš, mely északon Budapest, Délen Szófia és Konstantinápoly felé vezet (békében a „keleti expressz“ vonala).

Az úthálózat eléggé fejlett. A folyók és völgyek medrét követi, nagyjában észak-dél főiránnyal, Niš felé. Fontos útcsomók még azonkívül Valjevo és Kragujevac.

A Drinától keleti irányban, a Morava völgye felé a gyér úthálózat nagyobb seregegységek előnyomulására nem alkalmas. Az egyes útvonalak között nagy távolságok vannak, azonkívül nehezen járható hegyláncok, vagy mély bevágású völgyek választják el őket.

Az utak vezetése a térszínen (szintezése) hiányos; sok a kapaszkodó; alapépítményük és műtárgyaik gyengék, kavics-tartalék hiányzik. Esős időjárás állapotukat nagyon lerontja; tartós, erős használatra nem alkalmasak. A legjobb minőségű út, az úgynevezett „állami út“, alig felel meg a mi ország-útjaink követelményeinek. A nem műutak, akár völgyben, akár hegyvidéken át vezetnek, miután alapjuk főleg agyag, esős időjárásban alig használhatók.

4. Általános földrajzi adatok.

Szerbia területe a háború előtt 43.000 km² volt, 2·9 millió lakossal. A Balkán-háború után ezek a számok 83.000 km²-re és 4·4 millió lakosra emelkedtek.

A lakosság 90%-a görögkeleti szerb; az ország északkeleti részében oláhok, az újonnan szerzett területeken makedonok, törökök, bolgárok és görögök laknak.

Lakó- és férőhelyek; elhelyezési viszonyok. Az ország gyér népessége, a városok és nagyobb községek csekély száma, kezdetleges élet- és építési viszonyok, a magas hegyek és kiterjedt erdőségek folytán, az elszállásolási viszonyok általában nem kedvezők. A legrosszabbak az ország déli részében, ahol az egyes falvak tanyaszerűen, szétszórva terülnek el. Legjobbakk a viszonyok e tekintetben a Mačvában és a Morava völgyében.

Élőforrások. Szerbia igen gazdag ország. Békében számottevő kivitele volt gabonafélékben, elsősorban búzában, továbbá tengeriben, gyümölcsben, különösen szilvában, azután szarvasmarhában és sertésben. Kereskedelme élénk. Gyáripára, Belgrádot kivéve, kezdetleges, ellenben igen kifejlett a háziipara.

Éghajlata szárazföldi, dél felé csökkenő hőmérséklettel, hosszantartó tavaszi és őszi esőzéssel.

Egészségügyi viszonyok megfelelőek. Az orvoshiány és a

primitív táplálkozás sok betegség elterjedését elősegíti. Gümő- és bujakór, a folyók mentén pedig a malária, igen gyakoriak.

Erődítmények. Állandó modern erődítményei Szerbiának nem voltak, számolnunk kellett azonban igen sok, főleg az ország északi részén ellenünk és a déli végeken a bolgárok ellen — már a Balkán-háború idejében — elkészült tábori erődítménnyel.

5. Összefoglalás.

Szerbiának kb. csak egyharmad része hadműveletre alkalmas. Az ország többi része, mint ezt a földrajzi méltatás első részében említettük, nagyobb egységek hadműveleteire nem alkalmas, vagy működési lehetőségüket igen szűk korlátok közé szorítja.

Szerbia ellen irányuló támadó hadjárathoz a legjobb gyülekező területeket Dél-Magyarországban és Északkelet-Boszniában kell keresni. A határt képező folyók nagy akadály voltát, mely elkerülhetetlen és másíthatatlan, a megfelelő fejezetben méltattuk. A legszembetűnőbb hadműveleti cél Niš. Ezt a legelőnyösebb feltételek mellett, úgy érjük el, ha a Duna—Száva felől nyomulunk előre. A Drina felől az előnyomulási viszonyok sokkal rosszabbak.

A védő (t. i. a szerb) feladatát a határfolyók igen megkönnyítik. Ha a támadó azonban az egyik folyósorompó mentén felállított arcvonalat áttörve, a másiknak hátába kerül, a tartós védelem csak az ország belsejében folytatható, hol erre több alkalmas térszínszakasz található.

III.

Katonai előkészületek. Erőviszonyok. Haditervek és célok.

Az osztrák-magyar hadsereg vezérkarának hadműveleti irodája (Operationsbureau des k. u. k. Generalstabes) a Szerbia és Montenegró elleni háború esetére több lehetőséggel számolt. A legegyszerűbb eset az lett volna, ha e két ország egyedül áll velünk szemben; a hadműveleti irodában ez a lehetőség „*Kriegsfall B*“ vagyis „Balkánháború“ néven szerepelt.

Az utolsó békeévek külpolitikai alakulása azonban ezt az egyszerű és a monarchiára legelőnyösebb megoldást, amidőn teljes katonai fölényével és túlsúlyával léphetett volna fel, már nagyon kérdésessé tette, úgyhogy a katonai központban már több más eshetőséggel is kellett számolni. Ezek azonban abban megegyeztek, hogy bármilyen konstelláció áll is be, *Szerbia és Montenegró minden egyes esetben mint ellenség jön tekintetbe!* Ilyen előkészület volt többek között a „*Kriegs-*

fall R“, azaz az Oroszország elleni háború. Ez esetben tervbe volt véve, hogy az osztrák-magyar hadsereg főereje az északi harc térre vonul fel, míg a monarchia déli határainak biztosítására, tehát a két említett ország ellen, csak kisebb erő maradna vissza. A mozgósítási, illetve felvonulási előmunkálatokban ez utóbbi erőcsoporthoz „*Minimalfall B*“ -nek nevezték el.

Erőviszonyok.

Déli szomszédaink katonai erőfeszítésének megítéléséhez támpontokat nyújtott az 1912—13. évi Balkán-háború. Ez alkalommal

a) Szerbia

az I. és II. vonalban 10 gyaloghadosztályt, 6 tartalék-ezredet és 1 lovashadosztályt, a III. vonalban 10 gyalogezredet állított fel.

Összesen: 214.000 puska.

b) Montenegro

a Balkán-háborúban nem felelt meg a várakozásnak, amennyiben harcállománya alig volt több, mint

összesen 30.000 puska.

A két ország tehát a cs. és kir. hadművelési iroda számvetése szerint

összesen 250.000 fegyverrel léphetett fel.

Felfogásunk szerint ez a számvetés nem volt helyes, mert ha Montenegróban, a beérkezett hírek szerint, új alakulatok felállításáról nem is volt szó, Szerbia a Balkán-háború befejezése után a meghódított új területek katonai berendezéséhez fogott, hol 5 katonai (hadosztály) kerületet létesített, mind-egyikben 4 ezredkiegészítő kerülettel. 1914 januárjában pedig ott már 14.000 újoncot soroztak.⁴ Helyesebb lett volna Szerbia katonai erejét 250—270.000 fegyverre tenni. Hozzávéve Montenegro 30—35.000 puskáját, a Balkánon ellenünk *legalább* 300.000 fegyverre⁵ számíthattunk.

⁴ Az 1914. évre kiadott „*szerb hivatalos naptár*“ szerint (kb. a mi Tiszti cím- és névtárunknak felel meg) az 5 hadosztály-parancsnokság, úgyszintén minden hadosztály-kerületben egy-egy 4 zászlóaljjal és egy géppuskás osztaggal ellátott ezred, hacsak keretben is, már fel volt állítva.

⁵ A Berlinben megjelenő „*von Löbell's Jahresberichte über das Heer- u. Kriegswesen-1913*“ szerint Szerbia összesen 270—280.000 harcost állíthat ki. Az élelmezési létszám 300.000 főt tenne ki, míg az összes bevonulók számát 500.000 emberre becsüli.

E becslés alapján hadvezetőségünk az osztrák-magyar hadsereg következő részeinek alkalmazását vette tervbe:

1. „Kriegsfall B“ tehát az esetben, ha csupán a Balkánon, azaz csak Szerbia és Montenegro ellen kell felvonulnunk: az 5., 6. és 2. hadsereg (7, esetleg 8 hadtest) vagyis összesen **400—450.000 puská.**

2. „Kriegsfall R“, azaz ha *Oroszország* is beavatkozik, tehát két harctéren kell küzdenünk, s így a Balkán ellen csak a már említett „*minimális*“ erők maradhatnak: az 5. és 6. hadsereg (4 vagy 5 hadtest) összesen **200.000 puská.**

Az erőviszonyokat ezek után mérlegelve megállapíthatjuk, hogy az 1. esetben, — tisztán Balkánháború esetén — az osztrák-magyar és szerb erők aránya 4 : 3 lehetett volna. A 2. esetben — egyidejű orosz háború esetén — azonban az arány 2 : 3-ra változott!

Nem volt biztosítva tehát az az impozáns erő kifejtés, melyet a monarchiától, mint katonai és politikai nagyhatalomtól az egész világ és elsősorban az ellenség is elvárt. Ilyen csekély túlsúly mellett — az előnyösebb esetben is — kezdettől fogva kérdésessé vált a természetes hadicél: a két kis állam és azok hadierőjének gyors és döntő letörése!

De még egyéb fontos körülmények is a Balkánon működő osztrák-magyar hadsereg megerősítése mellett szóltak. Ha a montenegrói milic-hadsereg teljesítménye, mint már említettük, várakozáson alul maradt is, a szerb hadsereg 1912—13-ban annál nagyobb figyelmet keltett. Hadi- és mozgósítási előkészületei célszerűek voltak és beváltak, a vezetés céltudatos, erélyes és eredményes volt; a jól szervezett és fölszerelt csapatok nagy teljesítményre képesnek bizonyultak, igen derekasan harcoltak, szellemük jó volt. Fokozottabb mértékben voltak figyelemre méltók a földrajzi viszonyok is, amint azt már előzőleg méltattuk. De magában Bosznia és Hercegovinában is tekintetbe jött a csekély teljesítőképességű vasút és a fejletlen úthálózat, mely a csapatok eltolását megnehezíti.

Mindezek a körülmények higgadtan és elfogulatlanul elbírálva, katona és politikai vezetőinket arról győzhették volna meg, hogy az ellenséget lebecsülni nem szabad, hogy most egyszerű — 1908-ban talán még lehetséges — „büntető expedícióról“ többé már nem lehet szó.

Némi biztató reményt csak az a feltevés nyújthatott, hogy adott esetben úgy Szerbiát, mint Montegrót, az újonnan meghódított területek, továbbá Albánia és különösen Bulgária, politikailag, de főleg katonailag lekötik.

A háború politikai előkészítése.

Katonai vezetőink, de különösen a vezérkar főnöke elé a nem tisztázott politikai helyzetben, egy más, komoly nehézség tornyosult.⁶ *A háború politika-diplomáciai előkészítése hiányzott!* A monarchia 1914 július elején sorsdöntő események és elhatározások, sőt már a mozgosítás és hadüzenet előtt, állott és mindamellett, Németországot kivéve, nem tudta, ki fog mellette harcolni és ki lesz ellene. Tisztázatlan volt elsősorban a helyzet a szomszédokkal és az eddigi szövetségeseikkel — Olasz és Oláhországgal — szemben, bizonytalan volt Bulgária és Törökország jövőbeni magatartása is. De a nagyhatalmak álláspontja sem volt még földerítve, azaz mily magatartást tanúsítanak, ha a monarchia Szerbiának hadat üzen? A vezérkar főnöke külügyi vezetőségunktől e tekintetben jogosan követelhetette annak a megállapítását, hogy különösen Oroszország mily módon, illetve mily mértékben lesz a Balkán-államok segítségére. De különben ez utóbbiak előrelátható magatartását illetőleg is elég nagy tájékozatlanság uralkodott, a hetekig húzódó tárgyalások ellenére.

Felvetődik itt az a kézzelfogható kérdés is, hogy miért késett a fegyveres beavatkozás, a katonai hadműveletek kezdete, mikor a *közös minisztertanács július hó 7-én már teljesen tisztában volt azzal, hogy Szerbia a sarajevói gyilkosság előidézésé' en bűnös és hogy a monarchia erélyes fellépése most már elodázhatatlan.* Midőn ez alkalommal úgy Conrad, mint Krobotin tábornok, az akkori hadügyminiszter, az *azonnali mozgosítás* mellett törtek lándzsát, a minisztertanácsban visszhangra nem találtak. Hivatkozás történt egyrészt a még nem tisztázott külpolitikai helyzetre, másrészt a folyamatban levő aratásra, melynek végét be kell várni.⁷

Pedig ha a mozgosítást június végén, vagy legkésőbb a fentemlített napon rendelik el, akkor a hadműveleteket július vége felé, legalább három héttel előbb mint ahogy valóban megtörtént, meg lehetett volna kezdeni. A monarchia fel sem becsülhető előnyre tett volna szert, nemcsak katonai, hanem diplomáciai és politikai téren is. Oroszország katonai előkészületei ezidőtájt még megengedték volna, hogy teljes erőnkkel azonnal Szerbiára vessük magunkat. Ez az erélyes és gyors fellépés — a bűnt követő haladéktalan megtorlás! — ellenségeinket is meglepetésszerűen érte és az erkölcsi előnyt részünkre biztosította volna. Politikai kihatása a külföldre és különösen a Balkánra — ez elsősorban Oláhországra és Bul-

⁶ Lásd Conrad emlékiratait, III. és IV. kötet.

⁷ Az azonnali katonai beavatkozásnak és a Szerbia elleni háborúnak egyáltalán, legnagyobb ellenzője néhai gróf Tisza István, Magyarország akkori miniszterelnöke volt.

gáriára vonatkozik — talán az egész világháború képét megváltoztatja.

Kötelességünk kiemelni, hogy a politikai és nem a katonai vezetők hibáján múltott, hogy az adott jó alkalmat elszalasztottuk!

A monarchia külügyeinek rosszul tájékozott irányítói nem tudták a kezdeményezést magukhoz ragadni és így éppen a legváltásosabb időszakban nem voltak képesek a hadvezetőséget hathatósan támogatni.

*

A Szerbia ellen július 25-én elrendelt részleges mozgósítás után, a felvonulás és a haderők csoportosítása szempontjából, a hadvezetőségnek nagyon fontos és sürgős lett volna tudni, hogy Oroszország a közeli napokban mozgósít-e ellenünk, vagy sem?! Ha igen, úgy a monarchiában is azonnal az általános mozgósítást („Kriegsfall R“) kell elrendelni, mely esetben, mint már e fejezet első részében említettük, Szerbia ellen csak a „Minimalfall“ lép életbe, vagyis a 2. hadsereg nem a balkáni, hanem az orosz harctéren vonul fel. *Valóság' an, mint tudjuk, azonban az általános mozgósítást a monarchia vezetői, éppen a fent tárgyalt hiányos külpolitikai tájékozódás folytán, csak július 31-én rendelték el, mikor a felvonulás a déli irányban már folyamatban volt!*

Igy a 2. hadseregnek, noha az oroszok ellen volt szánva, délen kellett felvonulnia, annál is inkább, mivel a szállítmányok visszafordítása, állítólag leküzdhetetlen technikai akadályokba ütközött volna — a vezérkari vasútügyi osztály akkori vezetőjének véleménye szerint.⁸

Hibát követett el talán a hadvezetőség, illetve hadművelési iroda, hogy nem számolt azon lehetőséggel is, hogy az általános mozgósítást akkor kell végrehajtani, amikor a részleges mozgósítás és a vele járó felvonulás még folyamatban van.

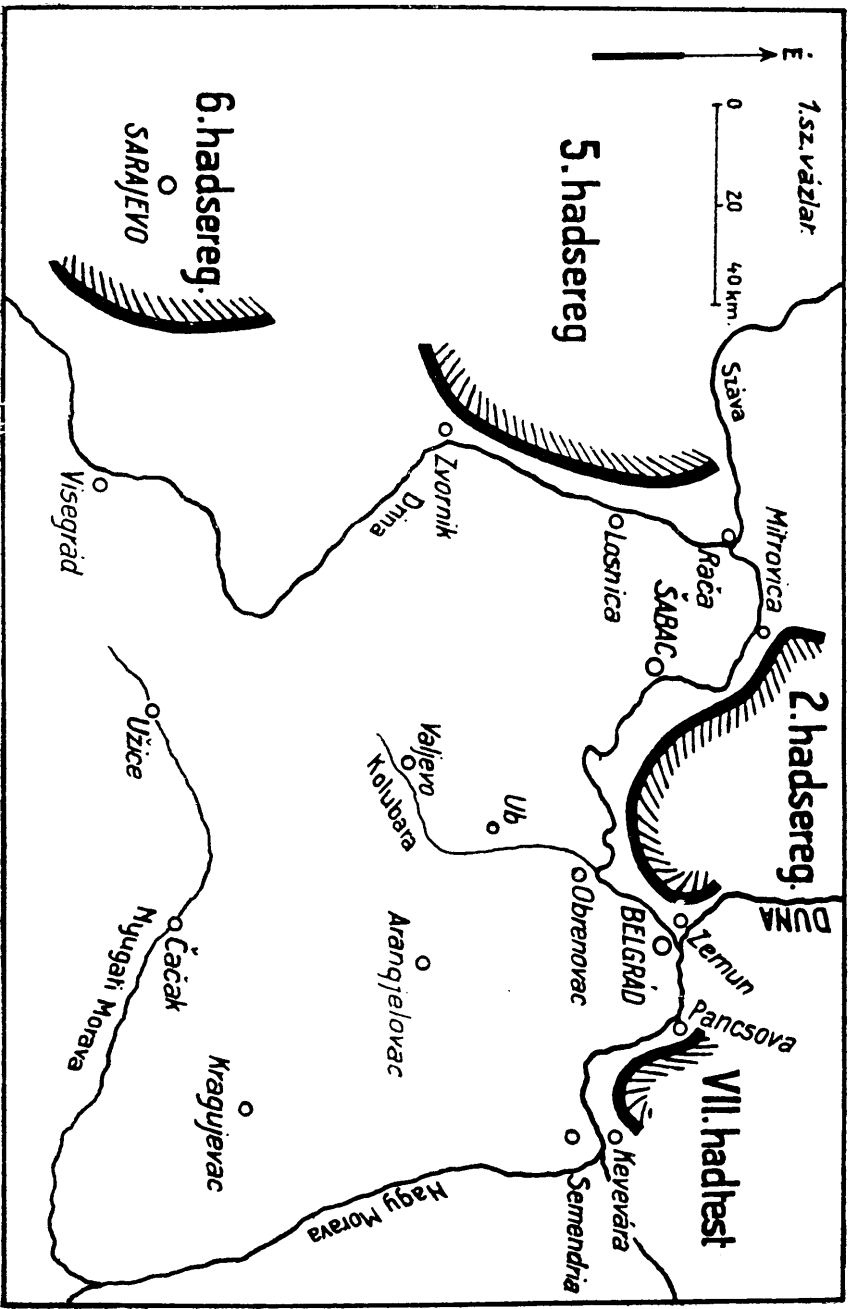
IV.

Felvonulás, hadművelési tervek.

A cs. és kir. vezérkar, 1914. év elején kidolgozott előmunkálataiban a Szerbia és Montenegró ellen mozgósított hadseregek felvonulását a következőképen tervezte (lásd 1. vázlatot):
2. hadsereg: IV. (budapesti) hadtest, 29., 23. honvéd- és fél 7. hadosztály — a Száva mentén Mitrovica és Zimony között;

⁸ Szakkörökben általános a vélemény, hogy e probléma nem volt megoldhatatlan.

A volt cs. és kir. vezérkar által tervezett felvonulás Balkánháború esérére:

5. hadsereg: VIII. (prágai) és XIII. (zágrábi) hadtest az Alsó-Drina mentén, Zvornik és a torkolat között;
 6. hadsereg: XV. (sarajevói), XVI. (mostari) hadtest, 40. honvéd hadosztály, Sarajevo, Višegrád és Gorazda között; 1 hadosztály, esetleg 1 hegyi dandár, Castelnuovóban marad.

Hadműveleti terv:

Az 5. hadsereg átkel a Drinán, elősegíti:

a 2. hadsereg átkelését a Száván, azután a két hadsereg belső szárnyával Valjevo felé nyomul elő;

a 6. hadsereg első feladata az, hogy a szerb-montenegrói betöréseket Boszniába vagy Hercegovinába meghiusítsa, azután pedig, az 5. hadsereggel együttműködve, Užice felé nyomuljon, esetleg egy oszloppal Plevlje felé kerülve.

Ennek a tervnek alap gondolata az, hogy a 2. és 5. hadsereg egymást támogatva küzdi le a határt alkotó két jelentékeny folyóakadályt; azután *kettős átkarolással* hatalmukba kerítik az ellenséges ország északnyugati, valószínűleg nem erősen védett, szögletét. A 6. hadseregtől jobbról támogatva folytatják azután előnyomulásukat, illetve támadásukat keleti irányban az ország közepe felé, hol a szerb főerőket döntésre kényszerítik. Montenegrót, mivel nagyobb szerű vállalkozásra nem képes, csekély erővel kell csak lekötöni.

Erre a tervre, melynek eredetisége tagadhatatlan, még a „aikus is felvetheti azt a kérdést, miért nem igyekeztünk Szerbiát a „*történelmi útvonalon*“ Belgrádon és a Morava völgyén át meghódítani? Mielőtt ezt a kérdést megvitatnók, hallgassuk meg Conrad tábornagnak, a monarchia vezérkari főnökének, erre vonatkozó nézetét:⁹

„— — A leghatásosabb eljárás lett volna az, ha Szerbiát a Morava völgyében, Belgrád—Niš irányában támadjuk meg. Erre visznek nemcsak a legjobb összeköttetések, köztük egy rendes nyomtávolságú vasútvonal is, de ez eljárásunkkal az országot két részre is hasítjuk; Szerbia elveszíti leggazdagabb részét, melyet a mi hadseregünk kihasználhat. De nem ilyen világos, minden mellékkörülmény nélküli, volt ez a probléma, mint ahogyan ezt egyoldalú teoretikusok gondolják; fontos okok szólottak e választás ellen:

1. Akármilyen háború esetén Szerbiával mint ellenséggel kellett számolnunk. Ebben az esetben azonban csak az erők minimumát fordíthattuk ellene, melyek éppen arra elegendők, hogy a szerbek betörését a monarchia területére megakadályozzák.

⁹ Conrad emlékiratainak I. kötete.

2. Ezt a minimumot főleg a XV. és XVI. hadtest alkották, melyek hegyiháborúra voltak fölszerelve és szervezve és csak a Drina mentén voltak egyesíthetők, mert: *a)* a boszniai keskenyvágányú vasutak kizárják a csapatok gyors eltolását a Duna vagy a Száva vonalára; *b)* gyalogmenetekben ez a művelet túlsok időt venne igénybe és alkalmat adna az ellenségnek különböző vállalkozásokra.

3. Ha a fentemlített minimum mellett még 3—4 hadosztályt vonultatunk fel Szerbia ellen, úgy ezeket nem lehetett nagyon messze, mondjuk, Belgrád vagy Semendria ellen készen tartani, mert így ezek a csoportok annak a veszélynek voltak kitéve, hogy egyenkint vereséget szenvednek.

4. A mellékcsoportot tehát a minimummal egyesíteni kell, amit a legcélzesebben a „Posavina“-ban, a Drina torkolatának környékén érhetünk el.

5. A Száván lefelé, úgymint a Dunán is, ennél fogva csak kisebb erők maradhatnak, ellenséges átkelési kísérletek megátlására.

6. Az Alsó-Drina vidékéről a minimum a legjobban oldhatta meg kettős feladatát, még pedig: *a)* harc és ellentállás a Drinán, ha a szerbek Boszniába akarnak betörni; *b)* támadó fellépés a Drinán át, ha a szerbek a Dunán és Száván átkelni készülnek, mert egy ilyen lökést az oldalukba, nem hagyhatnak figyelmen kívül. — — — —“

„— — Ha a monarchia másfelé nem volna érdekelve, tehát még más nagyobb erőkkel is rendelkeznek a gyors és döntő csapásra, úgy világos, hogy ezeket a Száván, vagy a Dunán kell készen tartani. Itt viszont az a kérdés, hogy a főerőkkel a Dunán vagy a Száván keljünk-e át? A Dunán való átkelés ellen szóltak: hogy a Drinán egyesített erőktől nagyon messze van és az együttműködés nincsen biztosítva, hogy a vasúti hálózat a Szerémségben előnyösebb a felvonulásra, mint a Bánátban, a Duna mint hatalmas akadály (azonkívül esetleges jégzajlás, a Košava, az uralgó tulsó part), végül érdeklünkben volt, hogy lehetőleg gyorsan katonai sikereket érjünk el; egyrészt politikai szempontból, hogy szövetségesekre tegyünk szert, másrészt, hogy a csapatok egy része más feladatokra felszabaduljon.

Ezt a vállalkozást tehát nem volt szabad rajtunk kívül álló véletlenségeknek kitenni.

Minden tehát a mellett szólt, hogy a főerőket a Tiszától — illetve a Tisza-vonal meghosszabbításától — nyugatra tart-suk készen, mert abban az esetben, ha a két csoport egyszerre kel át a Száván, illetve a Drinán, legjobban biztosítjuk a gyors

együttműködést a esataterén, a továbbiak folyamán pedig az előnyomulást kelet és délkelet felé és végül a kijáratot magába a Morava völgyébe is.“

*

Eszünkben sincs, hogy a régi monarchia utolsó hadseregének vezérkari főnökét, illetve nézeteit egyszerűen lekicsinyeljük. Nem is szólva arról, hogy volt ellenségünk kútforrásai még alig állanak rendelkezésünkre hogy az eseményekhez még túlközel vagyunk, tehát még hiányzik a kellő „történelmi távlat“, mely nélkül pedig nagyon nehéz az igazán tárgyilagos elfogulatlan történetírás: néhai gróf Conrad tábornagy mély tiszteletet érdemlő egyénisége, kinek kimagasló hadvezéri tehetségét — hibái mellett is — barát és ellenség egyaránt elismeri, minden kritikát már eleve letompít. Arra fogunk szorítkozni csupán, hogy szorosán a tárgyra vonatkozó ellenvéleményünket nyilvánítsuk, a bírálatot pedig az olvasóra bízuk.

Hogy Belgrád és a Morava völgye nemcsak Szerbia, hanem az egész Balkán kapuja, az elvitázhatatlan; hisz évezredek óta ezen az útvonalon és ezzel együtt dőlt el mindkettőjük, azaz Szerbia és a Balkán sorsa. Dr. C. J. Jireček „Die Heerstrassen von Belgrad nach Konstantinopel“ című történelmi és földrajzi tanulmányának bevezetésében ezeket mondja:

„— — *A Balkán-félsziget legfontosab' közlekedési ere a Belgrádtól Konstantinápolyba vezető útvonal. Aki ennek birtokában van, uralkodik a Balkán-országok legtöbbje fölött, úgy hadászati, mint kereskedelmi szempontból.* — —

— — Az egyedüli szárazföldi összeköttetés a kelet és a nyugat világa között, valóban a „népek országútja“ ez, a szó leghívebb értelmében. Vajjon hány népvándorlás hömpölygött rajta a történelem előtti időkben végig, melyekről semmit sem tudunk, *követve a természet által előírt irányt?!“* — —

Megállapíthatjuk tehát, hogy Szerbiát Belgrád és a Morava völgyén át kell meghódítani, ahogy ezt a törökverő Hunyady János és a zseniális Savoyai Jenő herceg is tette.

Kétségtelen, hogy ezt a feladatot másképen is meg lehet oldani, hogy vannak és lesznek helyzetek, mikor ettől el kell térni, de a legtermészetesebb mindig csak az volt és az lesz: betörés a Morava völgyébe és elsősorban annak elfoglalása. Conrad tábornagy lényegében szintén elismeri ezt, azonban egyéb döntő befolyású körülmények más elhatározásra és megoldásra kényszerítették őt.

Vizsgáljuk meg tehát sorjában ezeket a tényezőket és foglalkozzunk először azzal a lehetőséggel, hogy a monarchia más ellenségtől nem veszélyeztetve, megfelelő erővel Szerbia

és Montenegro letörését tűzi ki célul (tisztán Balkán-háború).

Először is megmaradunk azon alapelv mellett, hogy a támadást nagyjában észak-déli irányban kell végrehajtani és hivatkozunk a Conrad által felhozottakon kívül a többi katonaföldrajzi tényezőkre is, melyeket a megfelelő fejezetben már méltattunk. Már a Dunán való átkelés ellen felhozott érveivel sem értettünk egyet, attól eltekintve, hogy mint azt később fogjuk fejtegetni, a felvonulást és az erő elosztását a tisztán Balkán-háború esetében másképp gondoltuk volna. Mert ha elképzeljük, hogy csakugyan a főerők támadnak észak felől a Dunán át a Morava völgyébe, akkor a Boszniából működő mellékerők szereplése másodrendű kérdés. Mivel alárendelt feladatuk van (tüntetni, ellenséges erőket lekötni stb.) a két erőcsoport közötti távolság nem oly fontos. Conrad egy másik ellenérve, hogy a Bánát vasúthálózata nem oly kedvező, bizonyos fokig helytálló, de a Dunát és Tiszát, mint hajózási vonalat, a felvonulás céljaira racionálisabban kihasználva, ez a hiány pótolható lett volna. A jégzajlás kérdése az időszakra való tekintettel tárgytalan; a „Košava“ által esetleg beálló nehézségeket elismerjük, — ha az egyáltalán fellép, aminek nem okvetlenül kell bekövetkeznie.

A Duna mint akadály föltétlenül figyelemre méltó; de ha például 1877-ben az oroszok, monitorok, gőzösök, motorjárművek stb. nélkül kelhettek át a Dunán, úgy 1914-ben valószínűleg nekünk is sikerül, mint ahogy a hadtörténelem tanulsága szerint minden jól előkészített erőszakos folyamátkelés sikerült, amint végeredményben 1915-ben — talán nehezebb föltételek mellett — is sikerült. Az uralgó túlsó magaslatokat illetőleg csak azt jegyezzük meg, hogy a Száva és Drina mentén ugyanaz a helyzet áll fenn, szintén az ellenség javára.

Szerintünk tehát a kívánt „gyors és biztos katonai sikereket“ inkább az északról fölényes erőkkkel indított támadással érhattük volna el, ellenben a Drinán, a Posavinán és a Mačván át végrehajtott előnyomulás volt inkább az a vállalkozás, melyet „nem volt szabad rajtunk kívül álló véletlenségeknek kitenni“.

A „Posavina“ és a „Mačva“ moesaras lapályaiban a hadműveletek elé tornyosuló akadályokat és nehézségeket a földrajzi méltatásnál kiemeltük. Itt még csak azt szeretnők fölemlíteni, hogy Conrad azon terve, hogy a Morava völgyét nyugatról a Drina—Száva szögletéből kiindulva nyissuk meg, tehát előbb több mint fél Szerbián áthatoljunk,¹⁰ semmi esetre sem minősíthető biztos vállalkozásnak. De a Conrad által kiemelt „együttműködés a csatatéren“, amint azt a tények is

¹⁰ A távolság légvonalban 200 km.

mutatták, sem volt biztosítottnak tekinthető. Mert ha az 5. és 6. hadseregek hadműveleti céljai — Valjevo és Užice — között a távolság légvonalban nincs is több 50 km-nél (2 napi menet), de közöttük volt egy nehezen járható vízvázalástó középhegység!

A fenti mérlegelések előrebocsátása után részünkről 1914 július hó második felében a felvonulást, tisztán Balkán-háború esetén, a következőképen gondoljuk, teljesen függetlenül az 1915-i Szerbia elleni háború eseményeitől. (Lásd a 2. sz. vázlatot.)*

Főerők:

Főerő: II. (bécsi), V. (pozsonyi) hadtest [a VIII. (prágai) és IX. (leitmeritzi) helyett], továbbá a III. (gráci), IV. (budapesti) és XIII. (zágrábi) hadtest és egy lovashadosztály;

Bánát: VII. (temesvári), XII. (nagy szebeni) hadtest és szintén egy lovashadosztály; azaz 7 hadtest a Száva, Duna vonalán Rača, Klenak, Zimony, Pancsova, Kevevára és Bázias vidékén.

Mellékerők:

Bosznia: XV. (sarajevói), XVI. (mostari) hadtest Sarajevo környékén.

Duna-flottilla: zöme Zimonynál, 1—1 csoport a Szávában Šabácnál, illetve a Dunán Pancsovánál.

A hadműveleti terv ebből a csoportosításból magától adódik.

A boszniai hadsereg elsősorban Boszniát, Hercegovinát és a tengerhez vezető utakat őrzi. E célból népfölkelők, csendőrök, határőrök, önkéntes alakulatok, egy-két hegyi löveggel megerősítve, a legfontosabb betörési pontokat szállják meg, harcászati jól megválasztott és műszakilag megerősített állásokban. A csoport zöme egyelőre Sarajevo környékén marad, azzal a feladattal, hogy egy esetleges ellenséges betörést visszaverjen, később pedig, ha a főerők a Duna-Szaván átkelnek, Užice és Cačak felé nyomul elő és igyekszik minél nagyobb ellenséges erőket lekötöni.

A főerő Šabác Belgrádot bezárólag, a Szaván kel át. ⁸²

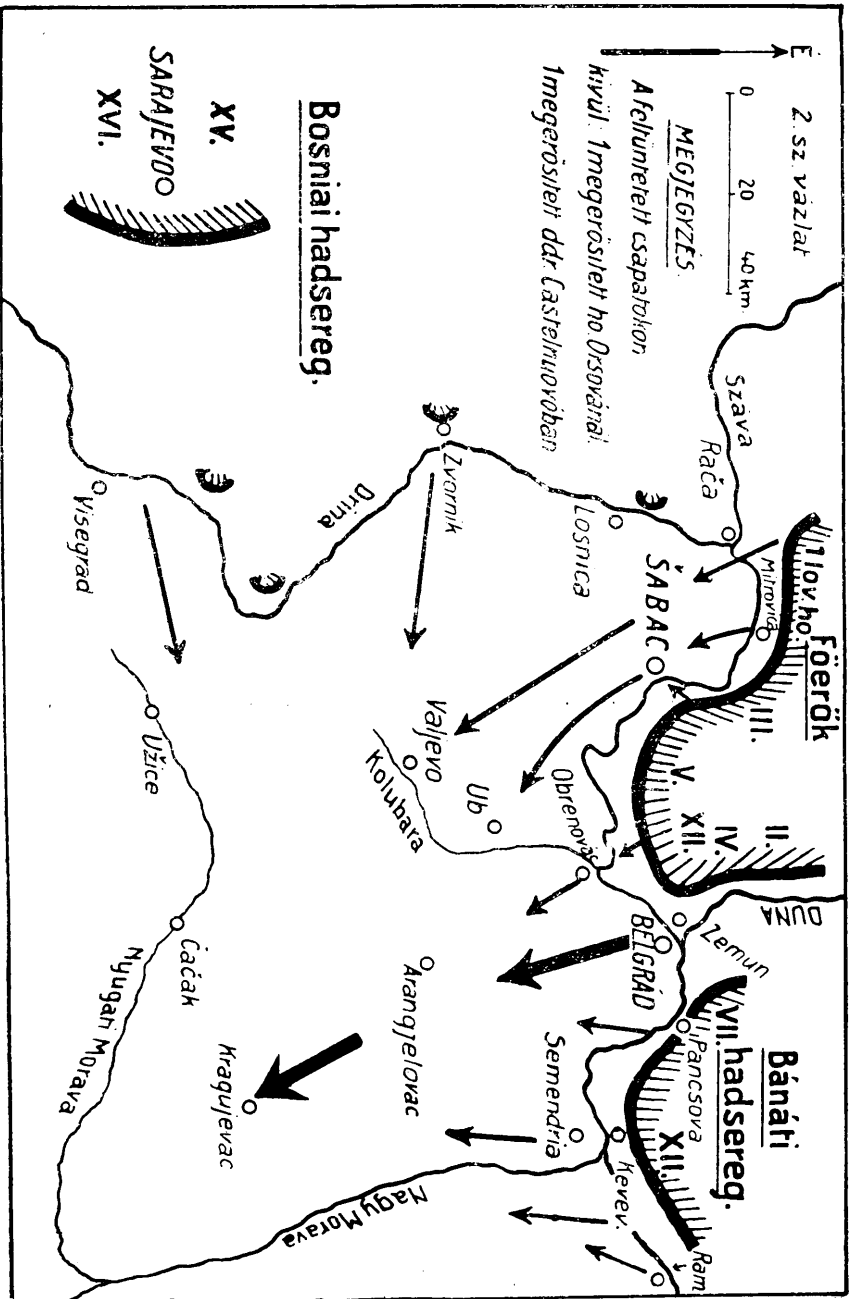
A bánati hadsereg Pancsova és Ram között a Dunán kel át, végül

egy megerősített gyaloghadosztály lehetőleg Kladovonál, de ha politikai okoknál fogva mégsem volna lehetséges, úgy Orsovánál;¹¹

* Ezen a vázlaton a „Főerők“-nél hibás a „XII.“ szám, a helyes szám: XIII.

¹¹ E kikülönítésnek politikai célja is lett volna: Oláhország ellen demonstrálni. Bulgáriát pedig invitálni.

Felvonulás tisztán Balkánháború eseten és a betörési irányok. (A szerző véleménye szerint.)

2. sz. vázlat

MEGJEGYZÉS:

A felületesít csapatokhoz

kivül: Megerosített ha. Dicsoráni

Megerosített ddr. fastelnuorokban

Boszniai hadsereg.

XV.

SARAJEVO

XVI.

Bánári

VII. hadsereg.

Visegrád

Užice

Čačak

Nyugati Morava

Kragujevac

Arangjelovac

Nagy Morava

11 lov. hó. Főerők

III.

V.

XII.

BELGRAD

Zemun

Pancsova

XIII.

Ram

Kevev.

Semendria

Obrenovac

Ub

Valjevo

Kolubara

Drina

Zvornik

Losnica

Rača

Száva

főtartalék 1 hadtest Ruma környékén.

A hadseregcsoport-parancsnokság székhelye (akár Conrad, akár Potiorek a fővezér) Pétervárad.

E széles arcvonalban (6 hadtesttel, tehát közel 300.000 fegyverrel) Belgrád és Kragujevac súlyponttal egyszerre és késedelem nélkül végrehajtott betörés, mely a szerbeket talán még felvonulásuk közben éri, föltétlenül sikerrel jár, mert a védőnek időt sem hagy, hogy túlerővel vesse magát egyik vagy másik csoportra.

Ez a hatalmas, lavinaszerű, szinte lenyűgöző támadás — letiporta volna Szerbiát!

A Duna—Száva vonalától Kragujeváig, mely a következő hadműveleti célt képezné, a távolság 80 km; három-négy hét alatt a vállalkozás talán bevégezhető volt¹² és ha, mint előzőleg fejtegettük, a hadműveletek részünkről július közepén indulnak meg, úgy az osztrák-magyar haderők zöme augusztus közepén talán már az északi hadszíntéren harcra készen állhatott volna.¹³

Az itt tárgyalt kedvező katona-politikai helyzetnél azonban sokkal valószínűbb volt az ellenkezője, hogy t. i. a mon-

¹² Szerbia akkor katonailag teljesen magára volt hagyatva és nem számíthatott az entente közvetlen segítségére, mint 1915-ben.

¹³ A „*Ratnik*” című szerb katonai folyóirat 1925 áprilisi fuzetében Kušaković D. hadosztály tábornok „Hadműveleti és harcászati feladatok rendszeres megoldása” című cikkében az első feladatot az 1914. évi osztrák-magyar-szerb háborúból veszi. Miután a monarchiának a háborúra való előkészületeit, a hadműveleti tervet és a fölvonulást röviden ismerteti, áttér azok bírálására. Találó és tárgyilagossággal fejtegetéseiből a következőket emeljük ki. A szerző szerint az osztrák-magyar vezérkar első hibáját a katona — politikai téren követte el. Mindig csak szigorúan kiválasztott lehetőséggel számolt t. i., hogy vagy Szerbia-Montenegróval egyedül kell háborút vívnia, vagy pedig egyúttal Oroszországgal is, de nem a harmadik esettel, hogy az utóbbi csak akkor lép fel mint ellenség, mikor a volt monarchia Szerbiával már harcban áll! Ez az eshetőség nem volt kellőleg átgondolva, konkrét előkészületek nem történtek. (A magyar szerző és fordító megjegyzése: Tényleg így volt!) Helyesen találja, hogy a második esetben, mikor a monarchia két hadszíntéren harcol, Szerbia ellen a védelemre szorítkozik. Ennek a feladatnak azonban akkor tényleg csak a legszükségesebb erőket szabad szentelni, ezeknek viszont nem szabad „kalandos” vállalkozásokba bocsátkozni. A második nagy hiba a rosszul választott hadműveleti irány és ezzel kapcsolatosan az elhibázott felvonulás. *Kušaković szerint a legrovidebb és legtermészetesebb támadási főirány a Morava völgye.* Felsorolja a már ismert okokat és hangsúlyozza, hogy az északról előnyomuló osztrák-magyar hadsereg, ott az ország közepében találja a legnagyobb valószínűséggel az ellenség főerejét és a döntő csatára kényszerítheti. (Egyetértünk! Szerző.) E számdeáknak megfelelően, folytatja, az osztrák-magyar főerőknek a Száva-Dráva vonalán való fölvonulása lett volna az egyedüli helyes megoldás.

archia egyidőben legalább két ellenség ellen, két vagy három harctéren kényszerül harcra. Ebben az esetben a már többszörösen említett „minimumra“ hárul a kettős, de lényegében ugyanaz a feladat, hogy a szerb-montenegrói hadsereg betörését, akár Bosznia-Hercegovinába, akár Magyarország területére meggátolja.

Az ellenség e vállalkozásának célja első esetben az, hogy az ott élő fajtestvéreket fölkelésre bírja s az országot megszállva, annak anyagi forrásait kihasználja, a második esetben pedig az említettekén kívül az, hogy az oroszoknak esetleg Budapesten át kezet nyújtson.

A cs. és kir. vezérkar hadműveleti irodája orosz és szerb háború esetére, a minimális erők részére, a következő felvonulást vette volt tervbe (lásd a 3. sz. vázlatot):

6. hadsereg: XV. és XVI. hadtest, 109. népf. dandár, esetleg még egy népfelkelő dandár; zöme Sarajevo környékén, megfelelő részek Hercegovina és a Bocche di Cattaro biztosítására.

5. hadsereg: három csoportban, illetve körletben:

Bjelina-i körlet: XIII. hadtest, 11. hegyi-, 104. népf. dandár,

Szerémségi körlet: 7. hadosztály, 20. honvédhadosztály, 36. népfelkelő dandár,

Bánáti körlet: 107. népfelkelő dandár és 2 vadász zászlóalj.

E haderő — több mint 4 hadtest (soresapatok), kereken 200.000 fő — mivel a háború sorsa az orosz harctéren dől el és a „minimum“ természetszerűleg ez esetben csak a védelemre van hivatva, aránylag számban túlerős volt. Megfelelően csökkentve feladatának így is megfeleltethetett volna, viszont az osztrák-magyar főhadseregnek Galiciában jelentékeny többletet jelentett volna. *Az eleve gyengébben tartott „minimum“ azonkívül talán úgy a hadseregfőparancsnokságot, mint Potiorek tábornagyot, balkáni haderőnk főparancsnokát, több óvatosságra és nagyszabású hadműveletek elkerülésére intette volna.*

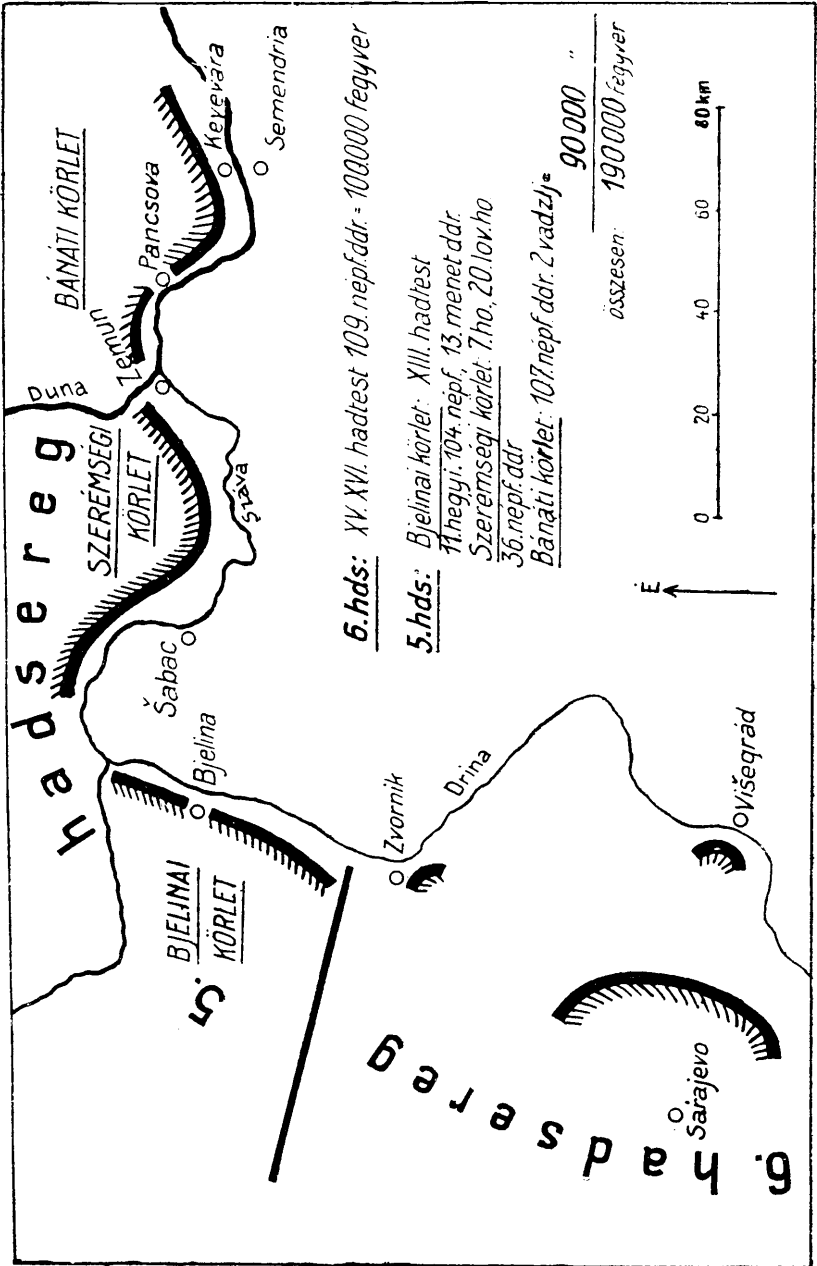
Részünkről a „minimalis erők“ összeállítását, csoportosítását és felvonulását, így gondoltuk volna (lásd 4. sz. vázlat).

1. Bosznia-hercegovinai védelmi körlet:

A 6. hadsereg csapatai a fentebb, a „mellékcsoport“-nál részletezett csoportosításban a határt szállják meg a Drina torkolatáig; zöm mint tartalék Sarajevo környékén:

3.sz. vázlat.

A „minimum” felvonulása a vezérkar terve szerint.

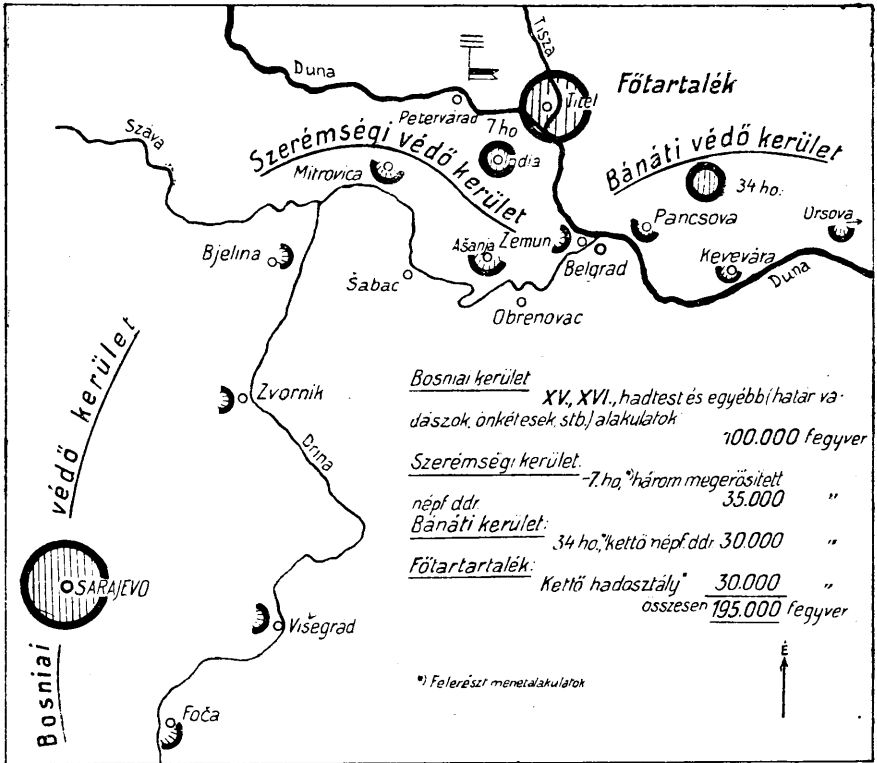

2. Szerémségi védelmi körlet:

7. hadosztály (békében ott állomásozott), három magyar népfelkelő dandár és egy népfelkelő huszárezred; csoportosítás: 1—1 megerősített népfelkelő dandár (két ezred gépfegyverosztaggal, egy vadász- vagy kerékpáros-zászlóalj,

A „minimum” felvonulása a szerző véleménye szerint.

• 4. sz.vázlat.

(esetleg menetalakulat), egy tábori ágyús vagy tarackos üteg, 1—2 régimintájú ostromágyús üteg (Péterváradból) beépített állásban, egy népfelkelő huszárszázad a Száva mentén Mitrovica, Asanja és Zimonynál; tartalék: 7. hadosztály (fele részben menetalakulatokból) és 1/2 huszárezred Indijánál.

3. Bánati védelmi körlet:

34. hadosztály (békében ott állomásozott) két magyar népfelkelő dandár, egy népfelkelő huszárezred; csoportosítás: 1—1 megerősített népfelkelő dandár (hasonló összeállításban,

mint a szerémségi körletben) a Duna vonalán Pancsova és Keveváránál, egy kisebb (1—2 zászlóalj) csoport Orsovánál; tartalék a hadosztály (szintén felerészben menetalakulatokból) és a 1/2 huszárezred Petre környékén.

Fő-(hadseregcsoport)-tartalék: egy kombinált hadtest à 2 hadosztály, nagyrészt új és menetalakulatokból Titel környékén, a megfelelő hajóparkkal akár a Dunán, a Tiszán való átkelésre, vagy pedig az Al-Dunára való szállításra.¹⁴

Hadseregcsoportparancsnokság: Péterváradon, külön törzssel.

Az általunk gondolt csoportosításnál az 5. hadseregparancsnokság és a XIII. hadtest teljes egészében az északi haretér részére felszabadul, azonkívül a monarchia déli, de különösen Magyarország határainak védelmét, jobban látjuk biztosítva. A nagyobb számban szereplő népfelkelő csapatok inkább a déli haretéren való alkalmazását már azért is célszerűbbnek tartottuk volna, mert itt inkább volt még alkalom kiképzésüket és fegyvelzésüket folytatni. Hasonló értelemben áll, illetve vonatkozik ez a többször említett menetalakulatokra is.

Az 1914-i eseményekre visszatérve kiemeljük, hogy a felvonulás nagyjában a „Kriegsfall B“-re vonatkozó intézkedések alapján történt.

Az ellenség előrelátható magatartása.

A cs. és kir. vezérkar hadműveleti irodájában erre vonatkozólag a következő felfogás alakult ki:

1. *Szerbia:* a) a főerők Užice környékén egyesítve, Višegrádon át Sarajevo felé támadnak; védelem a Duna és a Száva vonalában;

b) a fentiek fordítottja;

c) *egyelőre védelem* a már békében előkészített állásokban az ország belsejében és ha Ausztria-Magyarország a főharetérré való tekintettel a szerbek elleni haderejét csökkenteni kényszerült: *támadás* akár Sarajevo felé, akár Dél-Magyarország, illetve a Szerémség felé.

Ez az utolsó eset volt a *legtermészetesebb*, tehát a *legvalószínűbb* is.

2. *Montenegro:* a) Közvetlen a hadüzenet után, minthogy mozgósításuk igen gyorsan és egyszerűen volt végrehajtható, — *Cattaro* esetleg *rajtaütésszerű* elfoglalásának kísérlete. Az erkölcsi hátránytól eltekintve, a monarchia ez eset-

¹⁴ Szembetűnő a vasúti híd hiánya Titelnél. A hadvezetőség még békében évente sürgette e fontos eltolási (rokád-) vonal kiépítését. Eredménytelenül. (A híd, illetve a vasútvonal most a szerbek alatt rövidesen elkészül: *ők* belátták katonai fontosságát.)

ben Pola után a legfontosabb hadi kikötőjét és tengerészeti támpontját veszti el.

b) Betörés kisebb csoportokkal Hercegovinába, főleg harácsolás céljából, főerejével pedig előnyomulás Sarajevo felé — egybehangzóan a szerb hadsereg hadműveleteivel.¹⁵

Ez utóbbi lehetőség volt a legvalószínűbb.

IV. A HADMŰVELETEK LEFOLYÁSA.

1. Az osztrák-magyar csapatok első támadó fellépése. Az első drinamenti csata.

a) *A 2. és 5. hadsereg augusztusi harcai a Száva és a Drina mentén.*

Legelőbb is ki kell emelni, hogy a *mozgósítás mindenütt, még a szerb- vagy oláhlakta vidéken is, nemcsak rendben, hanem a lelkesedés és a harci vágy jegyében folyt le.* Sok csapattestnél több tartalékos vonult be, mint számították volt. Valótlan az összeomlás után bizonyos oldalról felhangzott állítás, hogy a széles néprétegek akkori háborús lelkesedése nem valódi, hanem a hivatalos körök rendezésének eredménye volt.

A felvonulás és a csapatszállítmányok lebonyolítása tervszerűen történt, azon már említett változásoktól eltekintve, melyek az Oroszország ellen elrendelt általános mozgósítás folytán szükségessé váltak. Augusztus 10-én a balkáni harc téren a felvonulás nagyjában bevégződött. A felvonulás részleteit az 5. számú vázlat tünteti fel.

Az ellenségről augusztus első napjaiban hadvezetőségünkhöz beérkezett hírek alapján a 6. számú vázlatban feltüntetett kép alakult ki. Az ellenség szándékáról bizonytalan, részben ellentmondó hírek keringtek.

Midőn augusztus elején az Oroszországgal való háború már elkerülhetetlenné vált, a hadseregfőparancsnokság elhatározta, hogy a főhadiszállást az északi harctérre fogja áttenni, nem pedig, mint eleinte tervezte, Péterváradra. Potiorek Oszkár tábornagyot, a 6. hadsereg parancsnokát pedig, egyúttal a déli harctér nagy távolságára és a különleges feladatra való tekintettel, a Balkánon működő összes haderők parancsnokává nevezte ki, megfelelő önálló hatás-

¹⁵ Hadvezetőségünk nem számíthatott azon körülménnyel, hogy a szerb főparancsnokság a montenegrói hadsereg irányítását oly módon fogja magához ragadni, amint az tényleg megtörtént.

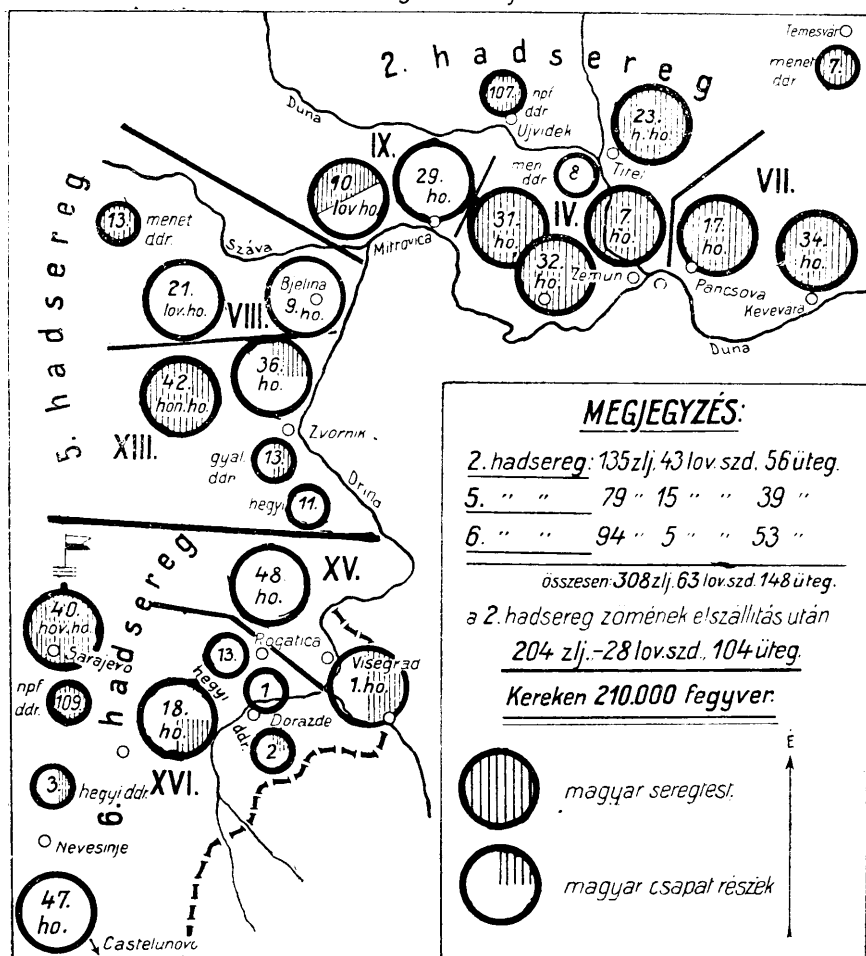
körrel, de azért a hadsereg főparancsnokságának alárendelve.

Hogy a választás Potiorekre esett, az természetes volt. Rangjától és állásától (mint Bosznia-Hercegovina kormány-

A Balkán-haderők felvonulása.

1914 augusztus elején.

5.sz.vázlat.

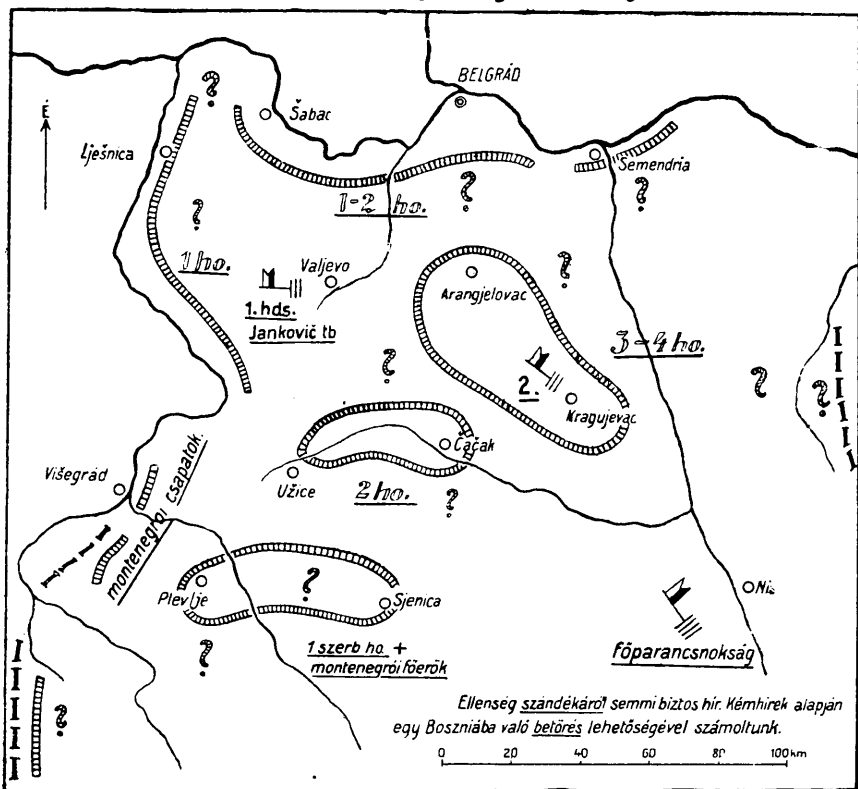
zója) eltekintve, már békében is ő volt a hadsereg tábormoki karának egyik legképzettebb és a legmagasabb polcokra is alkalmas tagja. Conrad mellett őt emlegették annak idején Beck utódjaként. Nagy tudása, erélye, önbizalma egy bizo-

nyos becsúszással párosulva és végre éppen a déli harteret illető minden irányú alapos ismeretei, őt a Balkánon működő haderők fővezéréül szinte predesztinálták.¹⁶

Potiorek már augusztus elején, még mint a 6. hadsereg parancsnoka, egy, a főparancsnokságnak küldött helyzet-

Valószínű ellenséges helyzet 1914 aug. 10.

6. sz. vázlat.

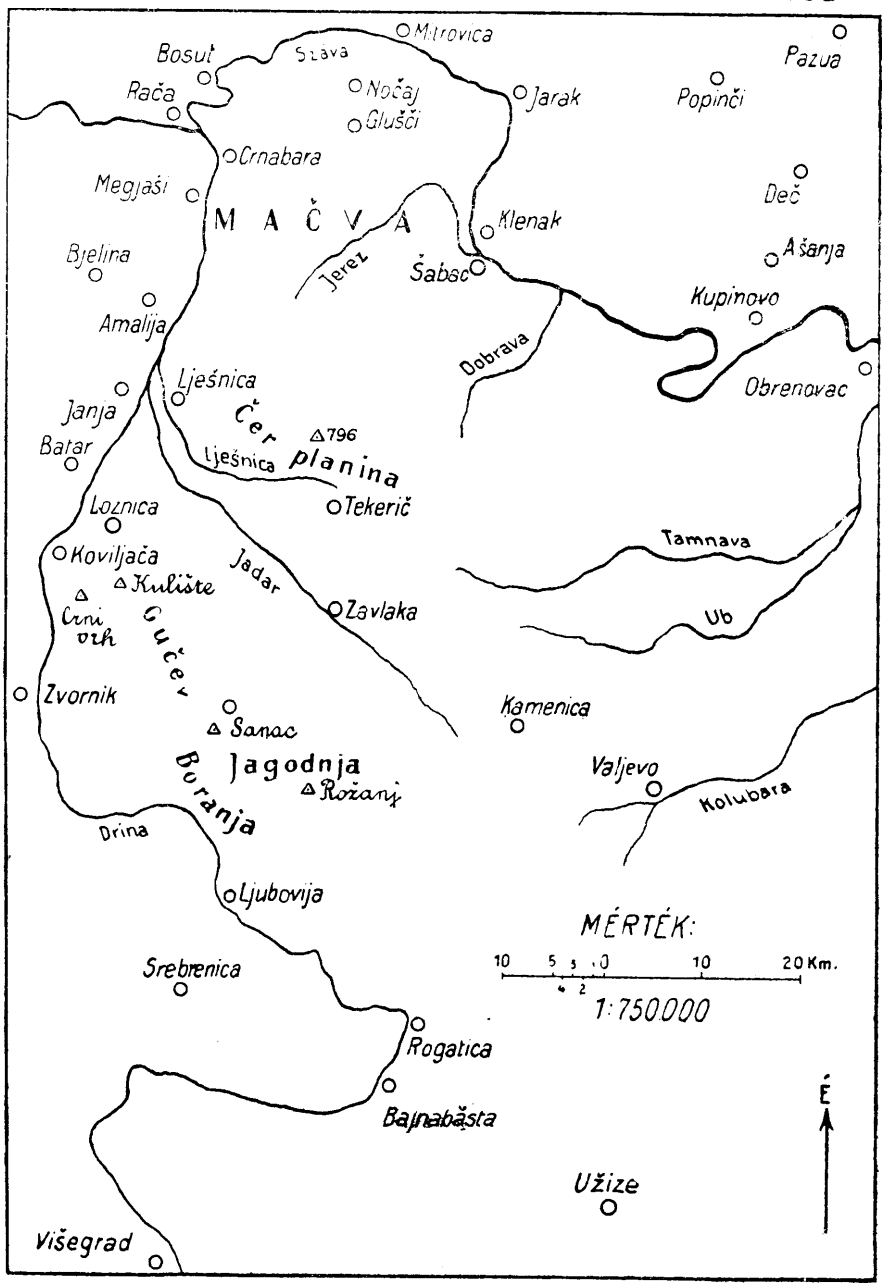

jelentésében kiemelte, hogy a szerbek ellen *támadva szándékozik fellépni* és evégből hadseregével Užicén és Plevljen át előnyomul. Célszerűnek találná, ha az 5. hadsereg előzőleg az Alsó-Drinán kelne át és Valjevo felé gyülekeznék. Főparancsnokká való kinevezése után is megmaradt ennél a szándéká-

¹⁶ Tudjuk, hogy Potiorek még a hadműveletek elején, a katonai iroda főnökének útján, a legfelsőbb hadúrnál teljes önállóságát és a főhadiszállástól való függetlenségét tudta elérni. Ezen körülmény a szerbiai hadjárat kudarcához tetemesen hozzájárult.

Az első Drina-menti csata színtere.

7.sz. vázlat.

nál, noha már tudta, hogy a 2. hadsereg nem fog rendelkezésre állni, hanem az északi harcterre fog kerülni és így biztosan számíthatott az ellenség számbeli fölényével.

A hadsereg főparancsnoksága Potiorek tervét helyben hagyta. Conrad emlékiratainak IV. kötetében ismétli, hogy helyes volt Szerbia ellen támadóan fellépni, mert csak így, ha az ellenséget már saját országában verjük meg, tudjuk meggátolni azt, hogy a monarchia területére betörjön. Conrad számolt még azzal az erkölcsi eredménnyel is, hogy t. i. Törökország és Bulgária ebben az esetben gyorsabban melénk állanak.

Elteltekintve a valóban lezajlott eseményektől, nem osztunk ebben a felfogásban. Az ellenség, számbeli túlsúlya mellett, saját országát védi és a belső vonalon harcol. A már az előző fejezetekben tárgyalt erkölcsi, katonai és földrajzi tényezők is az ő javát, az ő előnyét szolgálják. Nekünk, mivel a Szerbia elleni támadásra szükséges erők már nem álltak rendelkezésre és nyilvánvaló volt, hogy a háború sorsa az északi harcterren dől el, célszerűbb lett volna a lehető legnagyobb erőkifejtéssel a döntést ott — Oroszország ellen — keresni, a déli harcterren pedig a „minimális erőket“ az előbbi fejezetben vázolt módon alkalmazni, azaz a feladatot védelem-szerűen megoldani.¹⁷

A balkáni haderők főparancsnoksága által kiadott és a hadsereg főparancsnokság által jóváhagyott intézkedés a hadműveletek megkezdésére lényegében az volt, hogy augusztus 12-én az 5. hadsereg az Alsó-Drinán kel át, támogatva a 2. hadsereg egyes osztagai által,¹⁸ melyek a Száván kelnek át, — míg a 6. hadsereg *később* a Drinán Višegrádnál kel át és Užice felé fordul. Az előnyomulás további iránya az 5. és 6. hadsereg belső szárnyai részére Valjevó volt.

Ennek értelmében az 5. hadsereg parancsnoksága a Drinán való átkelést a következőképen tervezte:

XIII. hadtest Koviljačánál kel át és a Ložnicánál megállapított ellenséget támadja, míg a

VIII. hadtest Bjelinától keletre megy át és észak felől

¹⁷ Ezen felfogás a szakirodalomban is mindinkább tért nyer. A leggyakoribb szemrehányás, amellyel Conradot illetik, az, hogy a balkáni haderőket az északi harcterren működő főerő rovására túlerősre szabta.

¹⁸ A hadsereg főparancsnokság t. i. nem engedte meg, hogy a 2. hadsereg, tekintettel arra, hogy elszállítása az északi harcterre augusztus közepe táján volt tervbe véve, nagyobb-szerű vállalkozásban vegyen részt.

átkarolva támadja a Lješnicánál, erősen kiépített állásokban elhelyezett ellenséget;

a 42. honvédhadosztály egyelőre Zvornikig nyomul elő és onnan a főparancsnokság intézkedése szerint vagy az 5. vagy a 6. hadsereg előnyomulásához fog csatlakozni;

végül Letowszky tábornok csoportja (három népfőkelő-zászlóalj) a VIII. hadtesttől északra kel át a Drinán és kelet felé Šabac irányában nyomul elő és összeköttetést létesít a 2. hadseregnek a Száván átkelt részeivel.

Az átkelés augusztus hó 12-én a korai hajnali órákban kezdődött meg. Az ellenséges ellenhatáson kívül az átkelést igen megnehezítette a nehezen járható terep (sűrű fűzesek és magas tengeri), úgyhogy mind a XIII., mind a VIII. hadtest csak a következő nap, azaz augusztus 13-án, állt támadásra készen, de még mindig csak közvetlenül a Drina keleti partján.

Ugyancsak augusztus 13-án sikerült a 2. hadsereg egyes részeinek Mitrovicánál, Jaráknál, Šabácnál és a Belgrád melletti Cigányszigetre átkelni. Nagyobb ellenállás, Šabacot kivéve, nem igen volt.

Ott Dani tábornok parancsnoksága alatt a 62. dandár magyar csapatai voltak az elsők, amelyek a szerb partot elérték.

Az ellenség, melyet eddig eléggé sűrű fátyol takart, most főerejével a betörési helyekre sietett. Augusztus 14-én már a 3. szerb hadsereg javarésze (1. és 2. vonalbeli Drina-hadosztály) erélyesen támadott Šabácnál, úgyhogy csak a 2. osztrák-magyar hadsereg újabb részeinek harcbevételével sikerült az ellenséget visszanyomni.

Az 5. hadseregnél a VIII. hadtest átkaroló támadása augusztus 14-én nem sikerült, mert a szélső északi szárnyon előnyomuló 21. (prágai) lövészadosztályt komoly baleset érte. A Čer planinán való nehéz előnyomulás után este kelőn nem biztosított táborba szálltak, úgyhogy egy az éj folyamán végrehajtott szerb rajtaütés az egész hadosztályt igen nagy veszteségekkel széjjelzavarta, és még a következő napra is hasznavehetetlenné tette.¹⁹ Így a XIII. hadtest egymagá-

¹⁹ A rajtaütést a szerb 2. számfeletti gyalogezred hajtotta végre – véletlenül! Ez az ezred erőltetett menetben érkezett a Čer planina lábához. Koromsötét, zivataros éjszakában, a helyzet felől tájékozatlanul folytatták az előnyomulást a nekik is ismeretlen terepen. A 21. hadosztály táborát jó ideig sajátjuknak tartották. A rajtaütés nagy sikere arra vezethető vissza, hogy csak kevés számú, igen közel felállított táboriörs végezte a biztosító szolgálatot, kik néhány lövés után visszavonultak anélkül, hogy csapat-

ban indult a Ložnicai-i magaslatokon elhúzódo kitünően kiépített állások támadására, melyeket a Morava-hadosztály egyes részei szállottak volt meg. Csak nehéz és véres harcok árán sikerült ezeket az állásokat elfoglalni.

A következő napra az 5. hadseregparancsnokság Tekeris. Zavlaka és Krupanj vonalának elérését tűzte ki célul. Azonban az állandó ellenséges behatás, a rossz utak, a rettentő augusztusi hőség, vízhiánnyal párosulva, megghiúsították a hadseregparancsnokság szándékát.

Egyedül a 42. honvédhadosztálynak sikerült, Sarkotič altábornagy parancsnoksága alatt, Krupanjt elfoglalni.

Az 5. hadsereg föntemplített előnyomulásával egybehangozóan a Šabac-i csoport (a 2. hadsereg részei, köztük a budapesti IV. hadtest) Hortstein gyalogsági tábornoknak, a IX. hadtest parancsnokának vezetése alatt, augusztus 16-án, Šabactól közvetlen keletre, a Mišar-i magaslatokon álló ellenséget támadta meg, de szintén eredménytelenül. A jobb szárnyon előnyomuló 29. hadosztály az át nem tekinthető magas kukoricásban váratlanul ellenségre bukkant és erős veszteséggel visszaveretett. A kudarc miatt az egész Hortstein-csoport kénytelen volt ismét Šabacba visszavonulni. Másnap azonban, augusztus 17-én, a szerbek Šabacra irányított heves támadását csapataink visszaverték.

Ugyancsak augusztus 16. és 17-én az V. hadsereg elkeseredett harcot vív minden egyes magaslatért Tekeris. Jarebice, Krupanj vonalában.

Nyilvánvaló volt most már, amit az 5. hadsereg már a hadműveletek megkezdése előtt is jelentett, hogy valóban a 3. szerb hadsereg tetemes részei állanak a mi csapatainkkal szemben. Mindazonáltal az 5. hadsereg parancsnoksága augusztus 18-án a támadás folytatására határozta el magát. A föntemplített vonalban tehát támadás támadást követett, de az arcvonal a nagy áldozatok ellenére se jutott előbbre.

Hasonló szívós, de eredménytelen harcot vívott a Šabac-i csoport közvetlen a várostól délre már sokkal erősebb ellenséggel szemben, úgyhogy az előnyomulás ott is holtpontra jutott.

A harcok az egész Száva- és Drina-arcvonal mentén változatlan hevességgel tomboltak a 19-ére virradó éjjel is tovább, úgyhogy ezen a napon, már a déli órákban, az 5. hadsereg parancsnokságánál az a nézet alakult ki, *hogy a helyzet ilyen módon tarthatatlan.*

jukat felriasztották volna (M. Nikolič szerb alezredes: „A 2. sz. gy.-e. a Čer planina-i ütközetben“ című cikke nyomán. — „Ratnik“. 1923 szeptemberi füzet.)

A 6. hadsereg beavatkozásától²⁰ várt könnyebbítés belátható időn belül nem volt remélhető; *a csapatok az immár nyolc napja tartó véres harcok és nélkülözések folytán teljesítőképességük határán állottak*; a pótlás a folyton változó harchelyzet, nemkülönben a rossz utak miatt, már nem tudta a csapat követelményeit kielégíteni, úgyhogy különösen lőszer- és élelemben mutatkozott érezhető hiány. *Félő volt, hogy csapataink a szerb főerők most már minden nap várható általános támadásának nem tudnának ellentállani. Így tehát augusztus 19-én délután Frank gyalogsági tábornok, az 5. hadsereg parancsnoka, elrendelte az egész 5. hadsereg visszavonulását a Drina mögé.*

Az 5. hadsereg visszavonulása aránylag símán sikerült, ámde a Šabac-i csoportnak annál nehezebb volt a végleges visszavonulása.

A 2. hadsereg zöme, a IV. hadtesttel, augusztus 20-án ment vissza a Száva északi partjára. Šabacot a IX. hadtest egyes részei tartották még megszállva, mivel a Balkán-haderők főparancsnoksága a várost a lehetőségig meg akarta tartani (hídfő!). Ez a feladat azonban csapatainknak túl súlyos volt, mivel a szerbek most fölös erővel vetették magukat IX. hadtestünkre és azonkívül a térszínviszonyok a város közvetlen védelmét semmiképen sem segítették elő. Augusztus 22-ről 23-ra virradó éjszaka a helyzet annyira kiélesedett, hogy attól lehetett tartani, hogy a szerbek csapatainkat teljesen bekerítik és a hídtól elvágják. Erre Tersztyánszky lovasági tábornok IV. hadtestét saját elhatározásából ismét átvezeti a Száván és támadásra indul. Bár nagyobb sikert nem tudott elérni, *a derék budapesti hadtest magyar csapatainak hősi támadása nemcsak az összes osztrák-magyar csapatoknak, hanem az összes vonatoknak zavartalan visszavonulását és a hadihíd lebontását lehetővé tette.*

Az osztrák-magyar csapatok első támadó fellépése szerb földön. kiválóan hősies magatartásuk ellenére, — *kudarccal végződött!*

A hadseregfőparancsnokság és Potiorek érvelése: „Nem valószínű, hogy a szerbek a Száva és Drina alkotta harapófogóba belémerészkednek“ — esődöt mondott. De behízonysodott, hogy az osztrák-magyar hadvezetőség által kijelölt fő-támadási irány, illetve a kiszemelt hadműveleti terület nem volt szerencsésen választva.

Kétségtelen, hogy ez az esemény kihatással volt az egész

²⁰ Később majd meglátjuk, hogy eleinte ez is csak súlyos harcok árán tudott némi tért nyerni.

Szerbia elleni hadjáratra, mert amilyen mértékben emelte az ellenség önbizalmát,²¹ oly mértékben ingatta meg saját csapatainknak a legmagasabb vezetésbe vetett bizalmat.

b) A 6. hadsereg működése.

Ennek a hadseregnek, amelynek parancsnokságát Potiorek megtartotta, Užice volt a hadműveleti iránya, tervszerűen augusztus 15-én kezdte meg az előnyomulást. A Drinán, illetve a határ mentén álló szerb és montenegrói biztosítócsapatok azonban itt is oly heves ellenállást fejtettek ki, hogy csak lassan tudott tért hódítani. Végre augusztus 20-án a XV. hadtest, melynek parancsnoka Appel Mihály gyalogsági tábornok volt,²² az ellenséget visszanyomva, teljes erejével a Drina keleti partján állott; ugyanakkor a XVI. hadtest számos csatározás után a Lim folyót érte el, Rudo és Uvac között.

Az 5. hadseregnél bekövetkezett események folytán a Balkán-haderők főparancsnoksága az Užice felé való előnyomulás tervétől elállott és a 6. hadsereget átcsoportosítva, észak felé az 5. hadsereghez közelebb toltta.

Hercegovinában csak kisebb csatározások folytak, Cattaro időnkénti heves lövetésével együtt, úgyhogy hadvezetőségünknek az feltevése, hogy a Črnogorok nagyobb vállalkozásával számolnunk nem kell, csakugyan bevált.

2. A szerbek betörése a Szerémségbe és visszaverésük.

Az első, augusztusi, támadás sikertelensége ellenére Potiorek tábornoszernagy továbbra is támadással akarta megoldani feladatát.

Egyelőre elrendelte, hogy a 2. hadsereg kötelékéből a déli határon visszamaradt 7. és 29. hadosztály a Száva mentén, az 5. hadsereg az Alsó-Drinán, a 6. hadsereg a Középső-Drinán gyülekezzen, továbbá, hogy a pótlások beosztandók és a felszerelés kiegészítendő.

Közben azonban mind gyakrabban érkeztek be olyan

²¹ A szerb katonai irodalomból kitűnik, hogy a magasabb katonai körök az osztrák-magyar augusztusi hadműveletek lezajlása után a válságot elmultnak tekintették; valószínűtlennek tartották, hogy a monarchia velük szemben még döntő sikereket tudjon elérni!

²² E kettős parancsnoklás sem volt szerencsés gondolat. Potiorek és törzsére egyrészt túl nagy munka háramlott, azonkívül sok esetben elfoglalt volt saját hadseregével szemben, ami, egyéb hátrányoktól eltekintve, szintén nem a nagy célt szolgálta.

hírek, hogy a szerbek a Szerémségbe és Boszniába betörni készülnek. A szerb hadvezetőség agilitását és cselekvésre való vágyát most már is:nerve, de az utolsó eseményekre való tekintettel is, szándékuk komolyságában nem lehetett kételkedni. A kérdés legfeljebb az volt, hogy a fősúlyt mely irányba, illetve mely feladatra vetik. Sarajevo, mint Bosznia fővárosa. sok élőforrásaival hálás cél, de nem kevésbé kecsesgető Dél-Magyarország se, melynek lakosságát talán nyílt felkelésre lehetne bírni — és mögötte ott lebegett, ha álmokép alakjában is, az a vágy „hogy az orosz testvérnek Budapesten kezet nyujthassanak“.

Szeptember 6-án reggel erős tüzérségi előkészítés után, mely elég ügyesen az egész Duna és Száva partra volt elosztva, az I. vonalbeli Timók-hadosztály, Mitrovica és Jarak között átkelt a Száván és igyekezett észak felé előtörni. Vállalkozása azonban katasztrófális véget ért, mert már a következő nap saját csapatainktól körülvéve a hadosztály zöme, kb. 5000 fő, megadásra kényszerült.

De ezzel a szerb betörés veszélye még nem volt végleg elhárítva. Ugyanakkor Belgrádtól nyugatra a Cigányszigeten, továbbá Obrež és Kupinononál szintén erősebb szerb osztagok keltek át, miután gyér népfölkelő biztosítócsapatainkat visszaszorították. Szeptember 7-én hadihidakon az I. és II. vonalbeli Duna-hadosztályok keltek át és a szemben álló gyenge osztrák-magyar csapatokat észak felé visszanyomva, szeptember 11-én már Batajnica környékén állottak. Ugyanaznap kezdi meg Krausz Alfréd altábornagy, a Balkán-haderők főparancsnokságától rendelkezésre bocsátott csapatokból összeállított „kombinált hadtest“-ével sikeres ellentámadását, mely bár nehéz harcok árán, de végül a szerbek visszavonulásával végződött. Szeptember 12-én már nem volt szerb katona a Száva északi partján.

Magyar részről e harcokban résztvett a kecskeméti 38. a szolnoki 68. gyalogezred, a marosvásárhelyi 23. és az aradi 28. vadászszázalj, szinte magvát alkotva az újonnan felállított „Krausz-féle kombinált hadtest“-nek.

3. Második osztrák-magyar támadó hadművelet. A Drinamenti második esata.

Arra a hírre, hogy a szerbek a Szerémségbe törtek, Potiorek elrendelte, hogy az 5. hadsereg az Alsó-Drinán, a 6. hadsereg pedig Ložnica és Ljubovija között azonnal keljen át. A támadás célja mindkettőjük részére ismét Valjevo volt. Mint látjuk, az augusztusi eseményeken okulva, Užice a hadműve-

letekből kimaradt és a két hadsereg szorosabb összeköttetésben, térben közelebb egymáshoz, igyekezett feladatát megoldani.

Az 5. hadsereg a parancs szerint szeptember 8-án kezdte az átkelést, mely azonban a nagy véráldozatok mellett se sikerült, mert az előkészületek nem voltak az eddigi tapasztalatok alapján az utolsó részletekig kellőleg átgondolva. Nem akarták még megérteni, hogy egy ügyes, ravasz, haditapasztalatokban gazdagabb ellenséggel állunk szemben, ki, ha bátorságban nem is tesz túl rajtunk, elszántan védi hazáját, melynek minden talpalatnyi földjét ismeri.

A 6. hadsereg a kijelölt területen hidak nélkül, gázolva kelt át a Drinán és sikerült a túloldali magaslatokat nagyobb harcok nélkül elérnie. Ennél a hadseregnél a nehézségek azonban csak most kezdődtek. A beásott ellenséget csak súlyos harcok árán lehetett lépésről-lépésre tovább kelet felé a Gučevo, Boranja, Jagodnja nevű hegyláncokon át visszanyomni. E harcok folyamán foglalta el a 40. honvédhadosztály többszöri roham árán szeptember 14-én, a birtokáért folyt véres tusák miatt már hirhedté vált Kulište magaslatot, a Gucevo hegyláncon végighúzódo ellenséges állás kulcsponyját. Szeptember közepén végre a XVI. hadtest Krupanj környékén vetette meg lábát, tőle északra pedig Ložnicáig a XV. hadtest.

Időközben, szeptember 13-án és 14-én, az 5. hadseregnek is sikerült, a Drina keleti partjára jutni, még pedig a Krausz-féle kombinált hadtest hathatós támogatásával, mely viszont a monitorok által igen bátran és önfeláldozóan támogatva kelt át Jaraknál a Száván.

A Balkán-haderők most végre — több mint egy hónappal a hadműveletek megkezdése után! — egyesülve szerb területen állottak, de Potiorek további szándéka elé, hogy a támadást folytatva, az ország belsejébe hatoljon, újabb akadályok merültek fel.

Az északi szárnynak, t. i. a Krausz-hadtestnek és az 5. hadsereg zömének előnyomulása a „Mačvá“-ban megakadt. A már ismert terepakadályoktól eltekintve, *az ellenség által már békében nagyszerűen kiépített tábori erődítmények gátat vetettek minden gyorsabb előnyomulásnak*, úgyhogy arcvonalaink itt mindinkább megmerevedtek és állásharc állott be. De a 6. hadsereg is, ilyen módon magára hagyatva, szeptember közepén további előnyomulását szintén kénytelen volt beszüntetni.

A harcok azonban szakadatlanul folytak tovább. A szerbek most hadseregiük főerejével 6. hadseregünkre vetették magukat, azzal a szándékkal, hogy azt a Drinán túlra vetik

vissza, azután pedig az 5. hadsereget délről felgöngyölítik és megsemmisítik. Ezekben az elkeseredett véres harcokban, amelyekben a 6. hadsereg óriási veszteséget szenvedett, ismét nagy szerepet játszottak a Jagodnja és Kulište magaslatok, melyek sokszor naponta cseréltek gazdát, míg végre szeptember 25-én végleg derék csapataink kezében maradtak. Ezek után a szerbek, szintén kimerülve, támadásaikat abba hagyták.

A lezajlott szeptemberi harcok, csapataink kiváló bátorsága és áldozatkészsége mellett sem hoztak eredményt, sőt erkölesi vereséggel jártak. Az ellenség megvalósította, ha szintén nagy veszteséggel is, azt a célját, hogy az osztrák-magyar hadseregnek az ország belsejébe való betörését megátalja.

Utólag az akkori helyzetet megítélve, azt kell kérdeznünk, nem lett volna-e célszerűbb a támadást most beszüntetni, a Balkán-haderőket a Duna, Száva és Drina hatalmas akadályvonala mögé visszavinni és ott a védelemre berendezkedni, körülbelül olyan módon, amint azt a „minimális erők“ felvonulásánál és csoportosításánál fejtegettük? „Büntető expediciónk“ nem sikerült, a hadászati okokból önként elrendelt visszavonulás „a monarchia presztizsének“ már többet nem árthatott, annál is kevésbé, mivel akkor már nyilvánvaló volt, hogy a háború és vele a monarchia sorsa a főharctereken fog eldőlni. Hagytuk volna tehát az ellenséget jól megszervezett védőrendszerünkön elvérezni és ha egyebet nem nyerünk, *megkíméltük volna akkori kiváló és drága, mert soha többé nem pótolható emberanyagunkat!*

4. A Romanja planina-i csata.

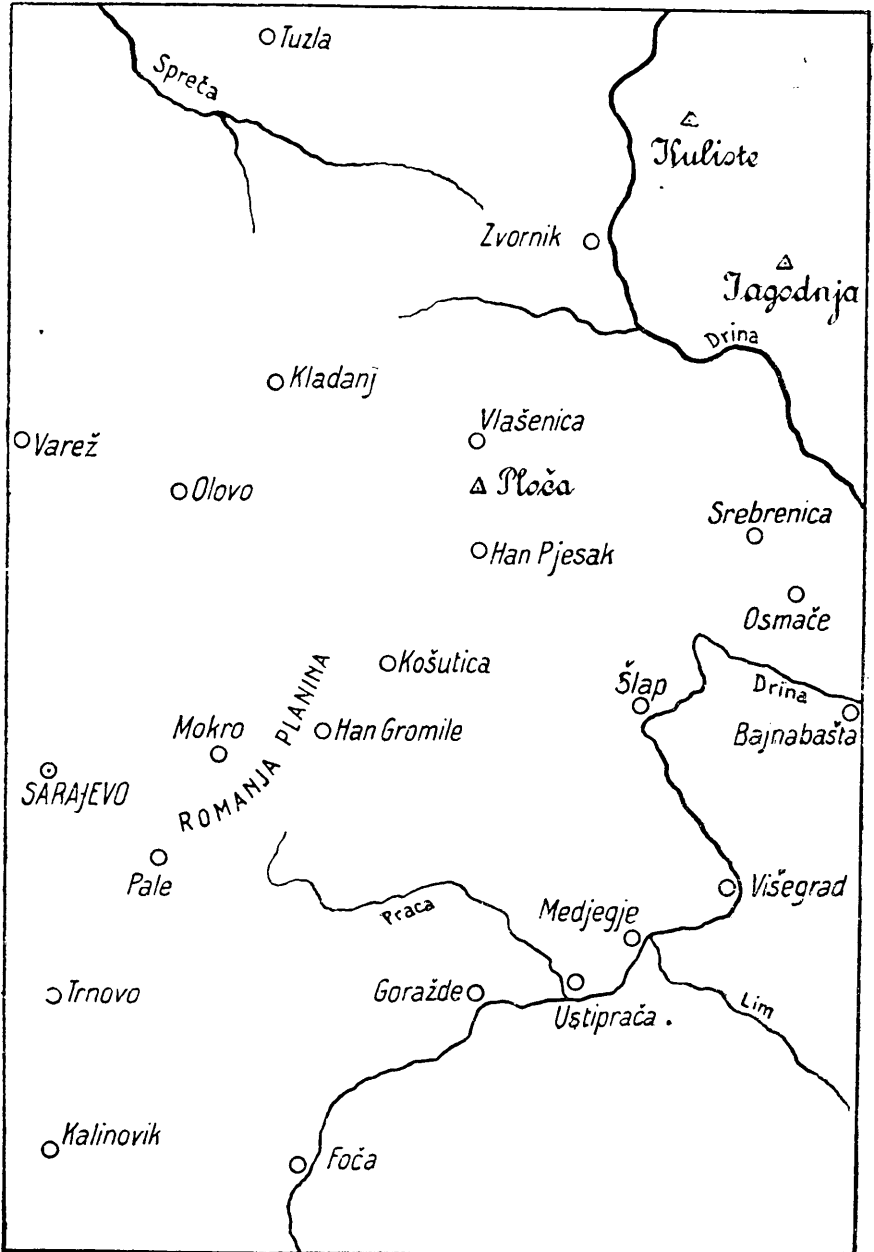
Potiorek szándéka, hogy a támadó hadműveleteket folytassa, de különösen, hogy a Mačva mocsaraiban megakadt 5. hadsereget előre lendítse, ismét megghiúsult, az egyesült szerb-montenegrói haderők Boszniába történt nagyszabású betörése folytán.

Szeptember 11-én nagyobb montenegrói erők Foča-nál 14-én pedig a szerb II. vonalbeli Šumadija-hadosztály lépte át a határt. Az osztrák-magyar csapatok, melyeknek zömét a 8. hegyi dandár alkotta, harcolva bár, de napról-napra nyugat felé visszavonulni kényszerültek. Szeptember 26-án a Šumadija-hadosztály Han Pješak-nál (Sarajevótól északkeletre), szerb osztagok és montenegrói bandák pedig már Pale körül, alig 15 km-nyire Sarajevo előtt állottak; a montenegrói főerők pedig Kalinovikot ostromolták.

A helyzet válságos volt. Eltekintve Sarajevo politikai és

A szerb-montenegroi betörés színtere.

8. sz. vázlat.

katonai jelentőségétől, a 6. hadseregnek odavezető egyetlen hadtápvonala is erősen veszélyeztetve volt. Az ellenség tehát jogosan számíthatott arra, hogy a Balkán-haderők főparancsnoka a Drina-menti főarcvonalról erőket elvonni és így az ottani helyzet a szerbek javára fog billenni.

Potiorek azonban nem esett ebbe a hibába; nyugodtan ítélte meg a helyzetet. Helyes elhatározásai és intézkedései megghiúsították az ellenség szándékát.

Először a Sarajevoba érkező pótlásokat, az ott állomásozó népfelkelőket és várőrségeket egyesítette kötelékekbe és az arcvonalból egyelőre csak a 13. hegyi dandárt, meg néhány zászlóaljat és üteget vett vissza. Tervét elősegítette az a szerencsés körülmény, hogy a főarcvonalon az ellenséges támadások hevessége lanyhulni látszott. Pongrácz tábornok a már híressé vált 3. hegyi dandár parancsnoka, aki már augusztus folyamán eredményesen működött Hercegovinában, utasítást kapott, hogy verje vissza a Kalinovikot ostromló montenegrói erőket.

A Sarajevóban alakult osztrák-magyar csoport október 5-én kezdte meg a támadást, melynek folyamán az ellenséget Han Pješak környékéről visszavetette. Mivel azonban gvenge volt az erélyes üldözésre, az ellenség Rogaticától északra, ügyesen választott igen erős állásban, melynek jobb szárnya a Drinára támaszkodott, újra tartós védelemre rendezkedhetett be.

A 3. hegyi dandár időközben eredményesen harcolt a Cernagorok ellen, de ott lévén lekötve, nem akadályozhatta meg, hogy az előbbieket két dandárt küldjenek a fentemlített rogaticai harc vonal megerősítésére, hova egy kombinált szerb hadosztály is megérkezett, úgyhogy most ott már kb. három ellenséges hadosztály állott néhány zászlóaljunkkal szemben. A saraievoi csoport újabb támadása október 9-én az ellenséges állásra ennél fogva eredménytelen maradt. Az ellenség megerősödése, a rossz közlekedési viszonyok, a hideg, esős időjárás, a magasabb hegyeken beállott havazás is bémítólólag hatott a hadműveletekre. Azonban a még rosszabbul felszerelt ellenség is napokig tétlenül maradt.

A Balkán-haderők főparancsnoka mindamelllett a támadás folytatására határozta el magát. Evégből az összes most Boszniában rendelkezésre álló csapatokat két hadosztályba egyesítette (18. és 50.), melyeknek parancsnokságát Wurm tábornoszernagy vette át. A támadó terv az volt, hogy Trollmann altábornagy a 18. hadosztállyal a rogaticai állást szemben támadja meg, míg Kalsér tábornok az 50. hadosztállyal

(mely most alakult Sarajevóban) Mokre-on át az ellenség nyugati szárnyát karolja át.

Ezek a döntő harcok október 18-án kezdődnek és míg az 50. hadosztály napról-napra tért tud nyerni, a 18. hadosztálynak állandó ellentámadásokat kellett elhárítania, mivel az ellenség minden erejét Drina-menti jobb szárnyának megerősítésére fordította. A nehéz harcok javarészt 1000 méter körüli magasságban, szakadó esőben folytak le, míg végre október 22-én az ellenség visszavonulásával végződtek. Bosznia végleg felszabadult.²³

Az ellenség szempontjából ezen vállalkozás, mivel erejét túlhaladta, eredményt nem hozhatott és ha nem is volt célnélküli, a szerémségi betörés kudarca után eléggé indokolt se volt.

5. Az 5. hadsereg harca a Mačvában.

Szeptember közepén az 5. hadsereg előnyomulása, mint már említettük, a Drina, Száva háromszögében, a Mačvában, megakadt és amíg a 6. hadsereg a középső Drina mentén vívta elkeseredett harcait a szerb főerőkkel, addig az 5. hadsereg csapatai rendszeres várharszerű támadással törekedtek tért nyerni és a látszólag bevehetetlen szerb védelmi vonalakat bevenni.

Az eddigi harcok sikertelensége az 5. hadsereg parancsnokságát arra készítette, hogy a döntést a szélső bal, azaz északi szárnyon keresse. Evégből a Krausz-féle hadtestnek erős bal szárnyal a Száva partján húzódó töltés mentén kellett támadnia, míg báró Lüttgendorff altábornagy a Szerémségben újonnan alakult csoportjával (javarészt népfelkelő csapatokkal) Klenák környékén kel át a Száván és közvetlen az ellenség hátába támad.

Azonban a tervezett támadás, mellyel Potiorek is egyetértett, kevés eredményt gyümölesözött. Szeptember 29-én a Krausz-féle hadtest a szerbeknek csak egyes előretolt állásait tudta elfoglalni és ismét megakadt az erősen kiépített és makacsul védett főállások előtt.

Potiorek ezzel a sikerrel nem volt megelégedve, annál kevésbbé, mivel a Lüttgendorff-csoport egyáltalán nem kelt át a Száván. Egyrészt, mert a műszaki anyag nem érkezett meg idejekorán, másrészt, mert az ellenség az átkelés helyét felfedezte és állandóan a leghevesebb ágyútűzben tartotta. Türelmetlenül sürgette Potiorek mind az 5. hadseregparancs-

²³ Ez a hadművelet volt talán az egész szerb hadjáratban Potiorek legszebb sikere, melyet a hátszág és a sajtó is megfelelően elismert. Sarajevo városa akkorjában díszpolgárrá választotta.

nokságot, mind Lüttendorff altábornagyot a következő igen jellemző parancsal:

„A csoportnak ma át *kell* jutnia a Száván. Ha nem is Klenáknál, de valamely északabbra fekvő pontnál sikerülni fog. Estére elvárom a jelentést, hogy mind a 13 zászlóalj a Száva jobb partján van!“

Példája ez az úgynevezett „zöld asztal mellől“ való intézkedésnek. A messze hátul székelő főparancsnok, az elől a csapatoknál előforduló természetes sűrűlódásokat nem akarja, vagy talán nem is tudja megérteni; hiánya ez a bizalomnak az alárendelt parancsnokokban.

Az 5. hadseregparancsokság ezek után úgy intézkedett, hogy a Lüttendorff-csoport Jaraknál (tehát *saját* arcvonalunk mögött) keljen át a Száván, s egyúttal a Krausz-hadtest rendelkezésére bocsátotta azt. Ez utóbbi, mivel a csoport alkalmazása az eredeti terv szerint ezek után úgy sem volt végrehajtható, a Lüttendorff-csoportot hadtestének jobb szárnyán osztotta be. *Krausz altábornagynak különben is, a helyi viszonyokra való tekintettel, az volt a szándéka, hogy továbbra is csak a várharc elvei szerint vezeti a támadást.* A szerbek rendületlen kemény ellenállása, s a tüzérségünknel beállott lőszerhiány folytán, a támadás Potiorek minden türelmetlensége, sőt fenyegetései ellenére, október 4-én újból állásharcba ment át. Az október közepén beállott esős időszak a harcokat még inkább megnehezítette, a csapatoknak pedig új fáradoalmakat hozott.

Előzőleg, még október elején, csak Tamássy altábornagynak sikerült *magyar népfelkelőivel* Zimonymál a Száva északi partján befészkelte szerbeket végleg a vasúti híd hídfőjébe visszaszorítani. Belgrád és Zimony környékén ezek után csak időnként folytak tüzérharcok.

6. A Drinamenti 2. csata győzelmes bevégzése.²⁴

Potioreket az az állandó törekvése, hogy az ellenségnek a Szávára támasztott jobb szárnyát döntőleg megverje, azután a szerb főerőket északról átkarolva megsemmisítse: október vége felé arra készítette, hogy az 5. hadsereggel újabb támadást indítson a Mačvában. E végből az utóbbi hadsereget a hadseregfőparancsnokság által rendelkezésére bocsátott 6. (cseh) népfelkelő dandárral erősítette meg, azonkívül a XVI. hadtestet a saját jobb szárnyáról a közép felé akarta eltolni, hogy ezzel az ottani harcoknak új lendületet adjon.

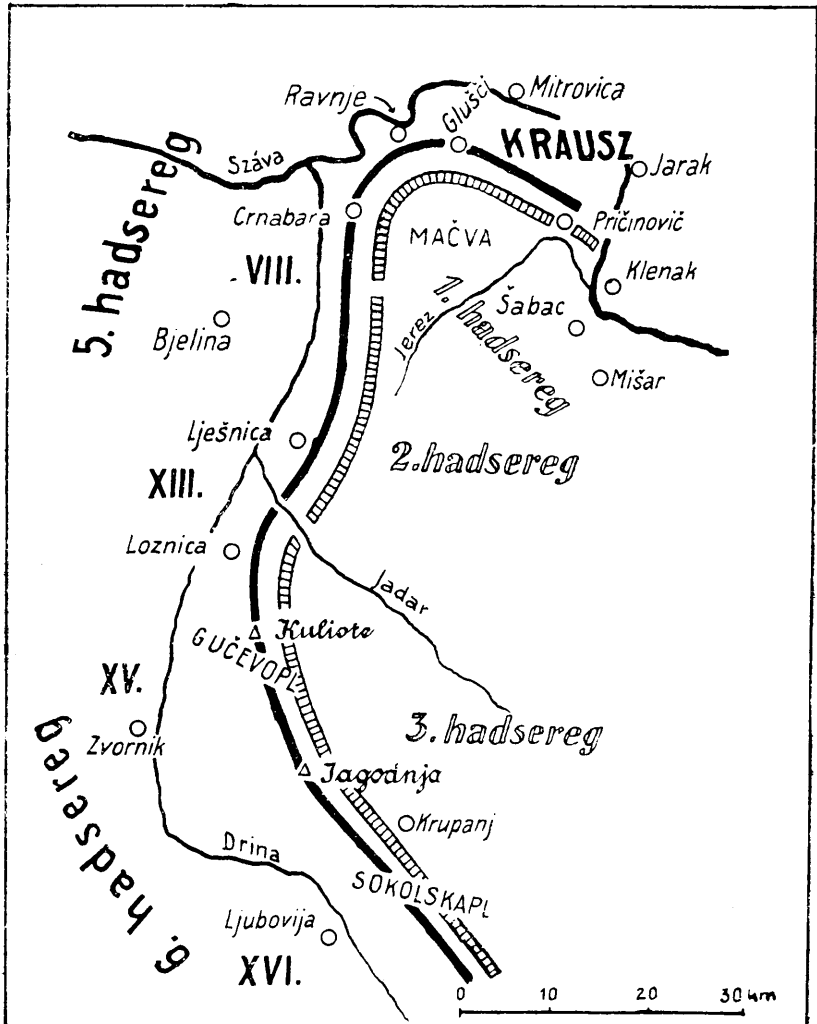
Intézkedéseinek megfelelően az 5. hadsereg balszárnya ismét megkezdi a támadást. A Krausz-féle hadtest október

²⁴ 9. vázlat.

2. Drina menti csata.

9. sz. vázlat.

Helyzet: október végén.

27-én a monitorok által hathatósan támogatva, több szerb állást „földmozsarakkal“ való előkészítés után rohammal elfoglal. Ugyanaznap az idegen kötelékben (VIII. hadtest) harcoló nagyváradi 37. gyalogezred Ravnje-nél elsőnek tör be a szerbeknek legerősebben kiépített állásába.

Ennek a többnapos harcnak eredménye több mint 1000 fogoly és aránylag sok hadianyag volt ugyan, de a térnyerés alig tett ki egypár száz lépést. Ugyanis a Mačvát lezáró szerb 1. hadsereg (kb. 4 hadosztály) Stepan Stepanovič tábornok parancsnoksága alatt, ha helyenként behorpadt is, még mindig szilárdan állott a Mačvában és az ingadozás jelei még nem voltak észlelhetők. Sőt október végén az egész drinamenti szerb arcvonal támadásba fogott; még pedig Petár Bojovič tábornok 2. hadserege (3 hadosztály) Lješnica és Loznica felé, míg Pavle Jurišič (Sturm nevű volt osztrák-magyar tiszt) a 3. hadsereggel (szintén 3 hadosztály) Krupanj felé nyomult.

Ezt a támadást azonban október 30-án beszüntették anélkül, hogy valami eredményt értek volna el, *a következő nap pedig egész váratlanul és meglepetésszerűen megkezdték a Mačva kiűritését.* Az 5. hadsereg jelentéktelen harcok közben követte a szerbek jobbszárny-csoportját Šabacig, ahova azonban csapataink ismét csak véres harcok árán tudtak bevonulni. A szerb 1. hadsereg zöme délkeleti irányban vonult vissza, ami Potiorek terveinek kedvezett, mert ő most a szerb hadsereg kétoldali átkarolására és végleges megsemmisítésére törekedett.

Ennek az általános, minden rendelkezésre álló erő harcbevételével tervezett, támadásnak kezdetét november 6-ára tűzte ki. Szándéka, mint eddig is, nagyjában az volt, hogy az 5. hadsereg erős balszárnyal az ellenséget a Szávától végleg elválasztja és északról igyekszik átkarolni, míg a 6. hadsereg az ismét rendelkezésre bocsátott XVI. hadtesttel²⁵ Krupanj felé nyomult elő.

November 6-án a XIII. és XV. hadtest megkezdi a támadást, mely ha nehéz küzdelmek árán is, de tért nyer. Ugyanaz nap a XVI. hadtest Ljubavijánál átkel a Drinán és szintén eredménnyel nyomul elő. November 7-én az ellenség a XIII. és XV. hadtest előtt már megkezdi a visszavonulást Valjevo irányában, melyet erős balszárnya a Krupanjtól délkeletre húzódó magaslatokon, saját XVI. hadtestünkkel szemben, makacs kitartással és sikerrel fedez. November 8-án már az egész szerb arcvonal visszavonulóban van és bár az ellenséges balszárny még mindig kitart, Potiorek kiadja intézkedéseit az üldözésre, nagyjában Valjevo felé. De a szerb déli hadtest még november 9-én is önfeláldozóan kitart a XVI. hadtest minden erőfeszítésével szemben és így a főerőknek a zavartalan visszavonulást biztosítja, egyszersmind Potiorek hadseregének a győzelem teljes kiaknázását lehetetlenné teszi.

²⁵ Előbb említett eltolására már nem került a sor.

Időközben az 5. hadsereg Šabac körül minden erőlködése mellett se tudott eredményt elérni. A szerbek, időnkénti heves ellentámadásokkal, makacsul védelmezték szintén már békében előkészített állásaikat, bár foglyok vallomása szerint a szerb főparancsnokság már kiadta volna a parancsot az általános visszavonulásra Arangjelovae irányában. Végre november 10-én hajnalban — valószínűleg a drinamenti harchelyzetnek megfelelően — az ellenség ismét ügyesen leplezve, 5. hadseregünk elől is visszavonult.

*

Több mint 2 hónapi súlyos harcok után „a drinamenti 2. csata” javunkra dönt el. De nem úgy, mint azt a Balkán-haderők főparancsnoka gondolta volt, akinek szemei előtt az összes szerb haderők mindkét oldali átkarolással szándékolt megsemmisítése lebegett. Az ellenség idejekorán megkezdett és ügyes visszavonulással, amennyiben az északi szárnyát a Szávára, a délit pedig nehezen járható hegyvidékre támasztotta — szerencsésen kibujt a reá valószínűleg végzetessé válható döntés elől. Nem volt tehát most már más megoldás, mint az, hogy a szerbek szétágazó visszavonulását Valjevo és Ub felé erővel üldözéssel kihasználva, egyrészt megingott ellenállóképességüket letörje és őket lehetőleg nekik kedvezőtlen viszonyok között ismét harera kényszerítse.

Viszont kétségtelen, hogy a szerb fővezér elhatározása merész volt, mert arra volt alapozva, hogy a két szárnyesport minden körülmények között kitart, tekintet nélkül a közöttük lévő nagy távolságra (Šabac-Sokolska pl. légvonalban több mint 60 km; az arcvonalak hosszúsága azonban 70 km-nél is több volt). Ez különben annak a jele, hogy mennyire bízott alparancsnokaiban és csapataiban.

vitész Németh Lajos.